

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI

CERCETĂRI ISTORICE
(SERIE NOUĂ)

XXXII
2013

IAȘI
2013

COMITETUL DE REDACȚIE

Lăcrămioara STRATULAT (redactor șef)

Senica ȚURCANU

Sorin IFTIMI

Tamalia-Elena MARIN

Ioan IAȚCU

Măriuca-Diana VORNICU

Loredana SOLCAN (secretar de redacție)

Traduceri realizate/revizuite

Coralia COSTAȘ

Simona POSTOLACHE

Tehnoredactare

Loredana SOLCAN

Măriuca-Diana VORNICU

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași

Muzeul de Istorie a Moldovei

Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1

Iași, RO-700028

Telefon/Fax: 040232218383

e-mail: cercetari.istorice@yahoo.com

ISSN 1453-3960

EDITURA PALATUL CULTURII

Iași

SUMAR
SOMMAIRE – CONTENTS – INHALT

ABREVIERI – Abbreviations – Abreviations - Abkürzungen.....	6
Nicolae URSULESCU, Unele comentarii cu privire la sceptrele preistorice figurative recent publicate/ Quelques commentaires concernant les sceptres préhistoriques figuratifs récemment publiés.....	11
Vasile DIACONU, Daniela CALISTRU, Daniel-Florin SAVA, Obiecte din epoca bronzului descoperite pe Valea Siretului/ Bronzezeitliche Gegenstände aus dem Tal des Siret.....	33
Nelu ZUGRAVU, Puncte de vedere ale unui clasicist pe marginea unor opinii privitoare la religiile pre- și protoistorice/ A Classicist's Points of View on Opinions Concerning the Pre- and Protohistoric Religions.....	61
Tincuța CLOȘCĂ, Repere istoriografice privind cercetarea operei lui Ioan Hrisostom/ Historiographic Points of Reference Concerning the Research of John Chrysostom's Work.....	95
Ioan IAȚCU, The Painting of Roman Dobruja (5th-6th AD): A General View/ Pictura în Dobrogea romană (secolele V-VI p. Chr.): privire de ansamblu.....	113
Rodica POPOVICI, Carreaux de poêle à aigles bicéphales dans la Moldavie médiévale (XVe-XVIIe siècles)/ Cable cu acvile bicefale în Moldova medievală (secolele XV-XVII)	131
Alexandra-Marcela POPESCU, Hiclenia – explicații terminologice/ Treason – Terminological Explanations.....	165
Ștefan S. GOROVEI, Movileștii. Considerații finale/ The Movilești. Final Considerations	177

Dan FLOAREȘ, O tipăritură din Anvers privitoare la evenimente din domnia lui Gaspar Grațiani (1620)/ <i>An Antwerp Print Regarding some Events from Gaspar Grațiani's Reign (1620)</i>.....	195
Maria BERCEANU, Reformele lui Constantin Mavrocordat, început al modernizării administrative în Moldova. Un studiu de caz: Ținutul Bacău/ <i>Constantin Mavrocordat's Reforms, the Beginning of Modern Administration in Moldavia. Case Study: the County of Bacău</i>.....	211
Manole BRIHUNET, Edificii de cult din satele raionului Telenеști: istorie și actualitate/ <i>Des édifices du culte dans les villages du district de Telenеști: histoire et actualité</i>.....	249
Alina FELEA, Din istoria căsătoriilor mixte. Căsătoria cu țiganii în spațiul românesc în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea/ <i>From the History of Mixed Marriages. Marrying Gypsies within the Romanian Space during the 18th – first half of the 19th Centuries</i>.....	265
Liliana CONDRATICOVA, Prelucrarea artistică a metalului: candelے și cădelnițe din spațiul ortodox/ <i>Le traitement artistique du métal: des veilleuses et des encensoirs de l'espace orthodoxe</i>.....	279
Sorin IFTIMI, O <i>addenda</i> la portretistica lui Nicolo Livaditi (1830-1858)/ <i>An Addendum to Niccolo Livaditi's Portrait Art (1830-1858)</i>	291
Aurica ICHIM, Constituirea patrimoniului Pinacotecii din Iași în domnia lui Alexandru Ioan Cuza/ <i>Constituting the Heritage of the Art Gallery in Iasi during the Reign of Alexandru Ioan Cuza</i>.....	317
Ciprian-Petru POPOVICI, Ultimii ani din viață ai regelui Ferdinand al României/ <i>King Ferdinand's of Romania Last Years of Life</i>.....	345
Bogdan Petru NICULICĂ, Nicolai BODNARIUC, Documente inedite referitoare la colecția de antichități paleolitice a lui Ceslav Ambrojevici/ <i>Unpublished Documents Concerning Ceslav Ambrojevici's Collection of Paleolithic Antiques</i>.....	355

Recenzii. Note de lectură (Book Reviews)

Cornelia-Magda LAZAROVICI, Gheorghe LAZAROVICI, <i>Ruginoasa-Dealul Drăghici. Monografie arheologică</i> , Suceava, 2012 (Loredana SOLCAN)	369
Ion MAREȘ, <i>Metalurgia aramei în civilizațiile Precucuteni și Cucuteni</i> , Suceava, 2012 (Radu-Gabriel FURNICĂ)	373
Tudor SOROCEANU, <i>Die Kupfer- und Bronzedepots der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien. Depozitele de obiecte din cupru și bronz din România. Epoca timpurie și mijlocie a bronzului</i> , Cluj-Napoca/Bistrița 2012 (Diana-Măriuca VORNICU)	375
Carol KACSÓ, <i>Repertoriul arheologic al județului Maramureș</i> , Baia Mare, 2011 (Bogdan Petru NICULICĂ)	378
Lăcrămioara STRATULAT, Ioan IAȚCU, <i>Arta pelerinajului. Obiecte creștine în spațiul est și sud-est carpatic (secolele IV- XVI)</i> . Catalog de expoziție, Iași, 2011 (Tamilia-Elena MARIN)	383
Igor CERETEU, <i>Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog</i> , Iași, 2011 (Vitalie PLEȘCA)	384

REFORMELE LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT, ÎNCEPUT AL MODERNIZĂRII ADMINISTRATIVE ÎN MOLDOVA. UN STUDIU DE CAZ: ȚINUTUL BACĂU

Maria BERCEANU¹

Cu toate greutățile semnalate în secolul al XVIII-lea, Moldova nu a rămas în afara zonei în care s-au produs transformări ce anunțau modernizarea efectivă și prăbușirea inerentă a lumii feudale. În acest context se înscriu, ca un moment de referință în istoria zbuciumată a acestei epoci, reformele lui Constantin Mavrocordat². Măsurile luate de acest principe cu o educație aleasă, care a fost inițiat de copil în treburile publice, reprezintă bazele administrației moderne de mai târziu. Prin asemănarea lor în cele două Principate, aceste reforme anunță Regulamentul Organic de mai târziu.

Inițierea acestor reforme a fost determinată de contextul intern și extern în care se aflau Principatele Române în general, Moldova în special, spre jumătatea secolului al XVIII-lea. Informațiile interne, ca și descrierile unor călători străini din „secolul luminilor” evidențiază dezastrele produse de invaziile turco-tătare, polone ori căzăcești, cu grave consecințe pentru locuitorii țării, la care se adaugă calamitățile naturale ori „asupreală peste

---

¹ Colegiul Național „Gheorghe Vrânceanu”, Bacău.

² Pentru detalii, a se vedea N. Bălcescu, *Români și fanarioții*, în *Opere*, I, *Scrieri istorice, politice și economice 1844-1847*, vol. editat de G. Zane și E. G. Zane, București, 1974; N. Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, traducere de M. Carпов, București, 1995, p. 32; P. Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, traducere de A. Dumitrașcu, ediția a III-a integrală și revăzută, București, 2006; Gh. I. Brătianu, *Două veacuri de la reforma lui Constantin Mavrocordat 1746-1946*, Extras din *AARMSI*, III, 1947, XXIX, p. 391-461; N. Grigoraș, *Reformele cu caracter administrativ din Moldova ale lui Constantin Mavrocordat*, în *CercIst*, S. N., VII, 1976, p. 123-164.

putință a locuitorilor” care nu mai puteau îndura „giulgiul cel greu al dajdiilor vistieriei”³. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea s-au produs acțiuni de pradă pustiitoare de la Nistru până în zona subcarpatică, care au avut consecințe dintre cele mai grave pentru locuitori. Erau prădate ori arse recoltele iar dintre animale, oamenii reușeau să salveze doar o mică parte care puteau fi duse cu repeziciune în păduri⁴.

În vreme de pace, locuitorii Moldovei trebuiau să contribuie la găzduirea solilor turci sau a altor demnitari străini aflați în drum spre Constantinopol, punându-le la dispoziție cai de olac, căruțe pentru transportul bagajelor ori alimentelor. Un număr mare de turci rămâneau în țară timp de mai multe luni „construindu-și colibe pe văi”, iar în locurile în care se așezau „nu rămânea nime, nice cu bou, nice cu vacă, nice cu stup, nice cu fânețe, nice cu pâne, că călca țarinile cu caii săi, lăsase slobozi, neînduplecați”⁵. La fel de păguboasă era și „iernarea tătarilor”, despre care cronicarul Ion Neculce scria că erau „lupi apucători de pradă, robescu, bat și căznescu pe creștini”⁶. Făceau mare risipă de hrană deoarece „mînca tot carne de vacă și de oi, de nu pute să-i biruiască cu hrana, pe dâșii și pe caii lor”⁷. În 1709, Nicolae Mavrocordat, pentru că nu a putut da unui număr de 3.000 „poloni și lipcani” o sumă de bani sau „1.000 de vaci” pentru hrană, aceștia au rămas vara și toamna în Moldova, aducând mari pagube locuitorilor⁸.

Consecințe la fel de grave pentru țară au avut și diferitele calamități. Uneori, ca în 1724, „fost-au secetă mare, pânele proaste, moarte în dobitoace,

³ D. Ciurea, *Evoluția așezărilor și a populației rurale din Moldova în secolele XVII-XVIII*, în *AILAI*, XIV, 1977, p. 141; autorul arată că în sec. al XVII-lea anii de secetă și foamete au fost numeroși de la un capăt la altul; față de doar 6 ani normali, autorul identifică 25 ani de secetă și foamete și alți 5 ani de epidemii de ciumă.

⁴ *Cronica anonimă a Moldovei, 1661-1729, Pseudo-Amiras*, studiu și ediție critică de D. Simonescu, București, 1975, p. 56.

⁵ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, în *Opere*, I, ediție întocmită de C. A. Stoide și I. Lăzărescu, cu prefață de G. Ivănescu, Iași, 1976, p. 297.

⁶ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția I. Iordan, București, 1975, p. 53.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, text grecesc însoțit de traducerea românească cu prefață, introducere, glosar și indice de N. Camariano și A. Camariano, București, 1965, p. 100.

stupi în scădere”⁹. După această cumplită secetă, toamna au venit „ploi grele [...] și au înecat multi dobitoace și oameni [...] turme de oi și casele cu totul a bieților oameni le-au înecat cu tot ce au avutu”¹⁰. În timpul războiului ruso-turc din 1711, a fost secetă și o invazie de lăcuste „câtu nici iarbă pre câmpu, nici frunză pe păduri nu era”¹¹. În iarna 1738-1739, după cum scrie Ion Neculce, „a dat boala în vite și în oi vărsatu, de se potopise cu totul”¹².

O ușoară revenire a avut loc în timpul scurtei domnii a lui Nicolae Mavrocordat, dar, chiar acest domn compara la 1711 Moldova cu o „corabie putrezită”, devastată de tătari, poloni, suedezi și lăcuste¹³. Evenimentele din anii 1716-1717 și anume invazia austriacă și măsurile represive ale lui Mihai Racoviță, care a cerut intervenția tătarilor, au determinat foametea din anii 1717-1718. Zona situată la vest de Siret a fost devastată și populația dusă în captivitate „...când au prădat și au robit” tătarii inclusiv *ținutul Bacăului*. Iar „catanile”, de frica tătarilor, au lăsat mănăstirea Neamțului „plină de bucate” și s-au dus la Mănăstirea Cașinului, unde erau și alte catane¹⁴.

Sistemul de exploatare fiscală impus de Imperiul Otoman a determinat creșterea obligațiilor Principatelor: haraci, mucarer, zaherea, plus alte taxe suplimentare. Toate acestea au fost resimțite în primul rând de țărănime, care, pentru a supraviețui, a căutat diferite soluții. Plecarea clandestină din sate („risipirea satelor”) a vecinilor, răzeșilor, chiar a slujbașilor și curtenilor a luat proporții deosebite, iar cei rămași trebuiau să plătească și dările fugarilor. Astfel, în secolul al XVIII-lea se constată o importantă depopulare a țării, „lipsită de oameni”, dar și „siliști pustii de multă vreme”, cum se arată și în *catastiful mănăstiresc* din 1742¹⁵. Readucerea celor plecați era o problemă

---

⁹ Neculai Muste, *Letopisețul Țării Moldovei de la domnia lui Istrate Dabija până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță (1662-1729)*, în M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, ediția a II-a, tom III, București, 1874, p. 69-70.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 48.

¹² Ion Neculce, *op. cit.*, p. 33.

¹³ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 146.

¹⁴ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 665.

¹⁵ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 148.

dificilă, uneori imposibil de realizat, chiar dacă li se ofereau unele avantaje: scutirea temporară de dări, apoi 10 lei de „omul căsaș” în patru sferturi¹⁶.

Această situație o întâlnim și în *ținutul Bacău*, unde un număr de vecini din Valea Seacă, moșia lui Ciaur postelnic, vroia să se facă „șavgăi la Ocnă”, dar domnul Antioh Cantemir le-a reconfirmat statutul de vecini, „pentru că erau fii de vecini”¹⁷. Fenomenul „pribegirii satelor” se va perpetua și în timpul lui Constantin Mavrocordat, care a desființat practica solidarității satului la plata dărilor. De exemplu, la 13 martie 1742, domnul trimite „carte” către *zlotășii din ținutul Bacău*, „să cerceteze jalba oamenilor din Faraoni, pentru cei morți, fugiți din sat și cu peceți pierdute”, și „să aibă pace satul de banii lor și la tablă să nu-i pue”¹⁸.

Atenția domnului reformator a fost îndreptată în special spre domeniul financiar-fiscal. Faptul se datorează mai multor factori, între care: sărăcirea populației și diminuarea comerțului ca urmare a războiului din 1735-1739, obligațiile fiscale tot mai mari față de Poartă, colectarea sumelor necesare pentru acoperirea cheltuielilor domniei, dar și în folosul personal al domnului, ca și goana după câștig a boierimii. Or, redresarea situației contribuabililor, refacerea economiei, prevenirea și combaterea corupției, ca și stabilitatea vieții interne, nu se puteau realiza fără o reformă a administrației și justiției.

Solicitat de aceste nevoi interne, Constantin Mavrocordat, „deliberat sau nu, având sau nu o concepție bine definită, de ansamblu”, prin măsurile luate, a introdus „norme ale vieții moderne [...], pe care societatea românească le resimțea acut”¹⁹. Elaborarea acestor măsuri nu ar fi fost posibilă în afara calităților personale ale celui care le-a inițiat: inteligent, educat, cu o concepție coerentă de guvernare, autoritar, cu un larg orizont de informare. La curent cu ideile și „spiritul veacului” luminat în care trăia și

---

¹⁶ *Uricariul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, sub redacția lui Th. Codrescu, vol. I, Tipografia „Buciumul român”, Iași, 1852, p. 193 (în continuare se va cita *Uricariul*).

¹⁷ Arh. St. Iași, d. 460, f. 24 cf. D. Ciurea, *op. cit.*, p. 143-144.

¹⁸ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ediție cu introducere, note, indici și glosar alcătuită de C. Istrati, vol. III, Iași, 2008, doc. 2311, p. 241.

¹⁹ Gh. Platon, Al.-Fl. Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică (Date statistice și observații politice)*, București, 1995, p. 78.

domnea, acest domn și-a dat seama că numai un sistem de reforme care să satisfacă boierimea, principala susținătoare a domniei, alături de o ușurare și o repartitie mai echitabilă a obligațiilor fiscale vor putea redresa situația precară în care se găseau cele două Principate Române²⁰. De asemenea, se urmărea realizarea unui control eficient al întregii vieți publice. Dar, o raționalizare a serviciilor publice însemna, pe lângă intenția de centralizare, și o modernizare a administrației țării. În acest sens, domnul reformator s-a inspirat atât din practicile unor predecesori, cât și din metodele administrative folosite de austrieci în Oltenia, în perioada 1718-1739.

Debutul reformelor a fost reprezentat de promulgarea *Marelui brisov* din 7 februarie 1741, în strânsă legătură cu războiul ruso-austro-turc din 1735-1739 și de revenirea Olteniei în componența Țării Românești. Consecințele acestui război – distrugeri de bunuri, pierderi umane, deplasări ale populației – impuneau luarea unor măsuri de reunificare a instituțiilor, de reorganizare în domeniul fiscal, agrar, administrativ, juridic.

Adrian Macovei atrage atenția asupra succesiunii reformelor lui Constantin Mavrocordat. Nu întâmplător – arată istoricul –, desființarea rumâniei în Țara Românească și a veciniei în Moldova, a fost ultima în programul inițiat de domn. Rostul reformei administrației de stat în care se include și cea judecătorească, urmată apoi de cea fiscală, a constat în „crearea climatului și în același timp a cadrului necesar atacării laturii sociale a problemei țărănești”²¹. Domnul avea intenția de a eradica abuzurile dregătorilor, de a introduce o ierarhie administrativă stabilă și de a înlătura suprapunerea de atribuții în acest domeniu, de a uniformiza obligațiile fiscale și de a crea un sistem eficient de percepere a acestora.

„Așezământul”, aprobat la 7 februarie 1741, a fost publicat sub titlul de „Constituție” în periodicul francez *Mecure de France*, în iulie 1742. În acest mod, domnul urmărea să dea un larg ecou măsurilor sale care se încadrau practicilor „despoților luminați”²². Sub influența ideilor iluministe,

---

²⁰ A. Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862*, partea I, în *AllAI*, XIX, 1982, p. 361.

²¹ *Ibidem*, p. 362.

²² *Istoria Românilor*, vol. IV, coordonator acad. Șt. Ștefănescu, București, 2001, p. 503; se poate considera, în termenii actuali, că domnul a întreprins o reușită acțiune de

în special a celor care promovau rolul monarhului luminat în modernizarea societății, domnii fanarioți au introdus în administrația publică din Țările Române un centralism nemaiîntâlnit până atunci în istoria statelor medievale românești. Acesta s-a concretizat prin supradimensionarea aparatului administrativ al statului, dar și prin încercarea de a da o organizare mai bună acestuia față de trecut, care, în final, să asigure o funcționare mult mai eficientă a statului²³. Motivele acestor îmbunătățiri nu urmăreau interesele locuitorilor de rând, ci mai ales nevoia domnilor fanarioți de a exploata cât mai eficient economia și resursele celor două țări, pentru a putea face față cererilor crescânde ale otomanilor și a-și păstra astfel tronul. Spectrul larg al atribuțiilor pe care le-au primit administratorii locali în această perioadă, profilul acestor atribuții și eficiența cu care aparatul administrativ le-a dus la îndeplinire, se pot constitui în cei dintâi germeni ai modernizării administrației publice românești²⁴.

Reforma administrativ-judecătorească implementată de Constantin Mavrocordat a căutat să reorganizeze aparatul administrativ astfel încât să îi îmbunătățească eficiența și să îi reducă apetența pentru abuzuri. Cea mai mare sursă de disfuncții și abuzuri era suprapunerea la nivel local a competențelor judecătorești. La originea acestei probleme s-au aflat domnii epocii anterioare, care atribuiseră aceste competențe mai multor categorii de dregători teritoriali, dar și unor categorii de dregători centrali. Pentru a elimina această problemă, Mavrocordat a luat măsura eliminării tuturor atribuțiilor judecătorești avute de dregătorii teritoriali, stabilind că sarcina împărțirii dreptății la nivelul administrației locale revine, în mod exclusiv, nou înființatei instituții a ispravnicului. Singurele instanțe judecătorești acceptate să mai funcționeze în paralel cu cele ale ispravnicilor urmau să rămână cele ale marilor dregători aflați în funcție.

„image”, prezentându-se opiniei publice internaționale ca un cărmuitor luminat, călăuzit de grija față de supușii săi.

²³ M. Guțan, *Istoria administrației publice românești*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, București, 2006, p. 95-96. A se vedea și *Istoria dreptului românesc*, coordonator I. Ceterchi, vol. II, partea I, București, 1984, p. 167-357; I. Stanomir, *Nașterea constituției. Limbaj și drept în Principate până la 1866*, București, 2004.

²⁴ M. Guțan, *op. cit.*, p. 96.

Reforma nu s-a oprit însă aici. Domnitorul a căutat să introducă câteva *mecanisme de control* al activității ispravnicilor, precum și o nouă modalitate de plată a acestora, care să elimine vechile surse de venit, creatoare și ele de nereguli și abuzuri. Pentru a putea verifica activitatea ispravnicilor, domnitorul a introdus o reglementare prin intermediul căreia stabilea ca obligatorie existența unei *cancelarii isprăvnițești*²⁵ și a unei *condici* în care să fie înregistrate activitățile desfășurate de ispravnici. Ulterior, numărul acestor condici a crescut, pe măsură ce ele s-au specializat. Au apărut astfel trei condici: una pentru înregistrarea proceselor judecate, una pentru problemele administrative și una pentru corespondența cu administrația centrală. Eficiența practică a controlului asupra activității administrației locale a rămas totuși una scăzută, în primul rând pentru că administrația centrală nu ținea o evidență a ordinelor trimise în teritoriu, iar în al doilea rând, pentru că, destul de frecvent, ispravnicii care ieșeau din funcție obișnuiau să falsifice și chiar să distrugă condicile pentru a-și ascunde abuzurile săvârșite.

În completarea celorlalte reglementări menite să reformeze administrația, Constantin Mavrocordat a introdus o altă măsură rațională, destinată mai ales reducerii abuzurilor: *salarizarea* tuturor categoriilor de dregători. Se urmărea în acest fel transformarea dregătorilor din slujbași domnești în funcționari ai statului, prin renunțarea la ceea ce însemnaseră până atunci „havaieturile” (veniturile din slujbă, venituri furnizate în special din vânzarea slujbelor aflate în subordine și din încasarea de plocoane de la subalterni). Formula de salarizare a ispravnicilor care venea să înlocuiască havaieturile a fost aceea a încasării unor procente adiționale, numite *răsuri*, pe care urmau să le perceapă de la locuitorii țării odată cu încasarea birului. Din păcate, măsura lui Mavrocordat a eșuat imediat după plecarea acestuia de pe tron, măsura desființării havaieturilor fiind ulterior abandonată. Mai grav decât atât, în perioada care a urmat, ispravnicii au avut grijă să încaseze atât veniturile havaieturilor, cât și procentele adiționale (răsurile), punând astfel o presiune suplimentară asupra celor două bugete și așa foarte afectate de presiunea obligațiilor financiare față de Imperiul Otoman.

---

²⁵ Pentru detalii, a se vedea L. Șimanschi, G. Ignat, *Constituirea cancelariei statului feudal moldovenesc (I)*, în *AIIAI*, IX, 1972, p. 107-131; Gh. Ungureanu, *Cancelaria instituțiilor din Moldova în anii 1800-1828*, în *Revista Arhivelor*, X, 1967, 2, p. 93-118.

Măsurile luate în sens modernizator de domnul reformator se regăsesc și la nivelul *ținutului Bacău*. Încercând o reorganizare a vieții publice, domnul a căutat să numească în fruntea instituțiilor statului oameni eficienți, să desființeze confuziile de atribuții dintre slujitorii instituțiilor centrale și cele locale. Importanța acestei măsuri constă nu atât în schimbarea denumirii ce o purtau conducătorii ținuturilor, cât mai ales în fixarea clară a atribuțiilor încredințate acestora²⁶. În ținuturile mai mari, între care și Bacău (alături de Suceava, Neamț, Roman, Tecuci, Tutova, Vaslui, Fălciu, Soroca, Dorohoi, Hârlău, Iași) au fost numiți câte *doi ispravnici*, iar în cele mai mici (Greceni, Codru, Cârlișău) câte unul. Ispravnicii se numeau direct de domn, iar în adresa de numire a lor se cerea locuitorilor să le dea ascultare²⁷. Funcția de ispravnic se cumpăra cu o anumită sumă de bani²⁸. Deși, teoretic, ispravnicii și funcționarii ispravniciei trebuiau să fie români²⁹, de regulă se numea unul grec și unul moldovean, care, totuși, „se înțelegeau în comiterea abuzurilor”³⁰.

Ispravnicul de Bacău este menționat prima oară la 24 octombrie 1741 când, alături de alți boieri, „primește porunci” de la domn „să trimită la Iași caii slabi de la ținuturi și să cumpere alții în locul lor”³¹. Doar cu trei zile înainte, la 21 octombrie 1741, domnul trimitea o „carte” *pârcălabilor de Bacău* să cerceteze jalba lui Ion Borundean, *judele de la Valea Sacă*, care îl acuza pe *jitarul Ștefan de la Rădiana* că nu i-a păzit cum trebuie un pogon și jumătate de păpușoi, care a fost stricat de vite³². Să fie acesta intervalul de timp în care au fost numiți ispravnicii de Bacău sau este vorba, ca și în alte cazuri, de folosirea ambilor termeni (pârcălabi și ispravnici) într-o anumită

²⁶ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 132.

²⁷ Idem, *Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor până la Regulamentul Organic*, în *SCȘI*, 1942, p. 95; autorul preia opinia lui V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. III, (seria 1786-1800), București, Tipografia „Gutenberg” Joseph Göbl, 1892, p. 170-183.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Uricariul*, II, Iași, 1871, p. 206-207.

³⁰ Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, I, 1782, p. 162, 386, cf. D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova, secolele XIV-XVIII*, în *AIIAI*, II, 1965, p. 175.

³¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, Iași, 2008, rez. doc. 1880, p. 93.

³² *Ibidem*, II, doc. 154, p. 74.

periodă de timp? Statutul și atribuțiile ispravnicului de Bacău sunt bine precizate, de vreme ce, la câteva zile, pe 29 octombrie 1741, i se cere să cumpere șase poloboace cu miere pentru domnie³³. Unul dintre cei doi ispravnici de Bacău era, la 26 ianuarie 1742, *Radu Racoviță, biv vel paharnic*. Lui i se adresează domnul cu un act prin care i se cere ca pricina dintre Tofana și frații ei, Pănțeștii, cu mănăstirea Trei Ierarhi pentru un pod și o moșie pe Bistrița să fie judecată de *ispravnicul de Bacău*³⁴.

Fiind principalii reprezentanți ai puterii centrale în ținuturi, domnul le cerea ispravnicilor să conducă pe baza instrucțiunilor date de puterea centrală și să raporteze la timp situația din teritoriul pe care îl administrau. În cazul nerespectării acestor instrucțiuni pe care domnul obișnuia să le facă cunoscute chiar locuitorilor în timpul deplasărilor sale³⁵ sau în cazul comiterii unor abuzuri, slujbașii trebuiau să se aștepte la pedepse grele. Dregătorii locali aveau datoria de a explica măsurile luate de domn și acest lucru trebuia făcut după indicațiile puterii centrale, în zilele de târg, pe la vămi, în biserici sau pur și simplu în sate.

Ispravnicii au devenit *principalii judecători* în ținuturi, cu atribuții bine precizate. În *Cartea de numire a ispravnicilor de ținuturi* din 15 ianuarie 1742³⁶, se arată faptul că, cel numit în această funcție devenea „giudecător peste tot ținutul” și trebuia să-și păzească „dregătoria cu tărie”, atât pentru „giudecăți cât și pentru toată apărarea și odihna și dreptatea lăcuitorilor”. El avea putere de a „giudeca tot felul de giudecată, ori mare ori mică și tot obrazul, ori boiar, orice breaslă ar fi, de la mare până la mic să aibă a merge la giudecata mai sus numitului dregător”.

Controlul puterii centrale se exercita și în acest domeniu, în care devine obligatorie procedura scrisă, consemnarea în scris a sentințelor care trebuiau să fie imediat comunicate părților. În documentul menționat mai sus se arată, cu referire la cel inculpat, că „vina lui în scris, cu carte deschisă, cu

---

³³ *Ibidem*, I, rez. doc. 1902, p. 55.

³⁴ *Ibidem*, II, p. 465-466, doc. 1134.

³⁵ *Ibidem*, doc. 268, p. 120; la 20 septembrie 1741 se adresau porunci boierilor, boiernașilor, vorniceilor, preoților și mazililor să iasă în întâmpinarea domnului pentru a fi înștiințați în legătură cu programul de guvernare și anume „buna cârmuire a tuturor de obște”.

³⁶ *Ibidem*, doc. 257, p. 111.

amăruntul și cu dovadă și carte să o treacă la protocol³⁷. Atât hotărârea, cât și procedura se înscriau în „cartea de judecată”, care se redacta în două exemplare: una se păstra la judecătorie și se înscria „la protocol”, iar cealaltă se dădea celui ce câștigase procesul. În aceeași *Carte de numire a ispravnicilor de ținuturi* se arată că „judecătorul pe judecata ce va face să de cărți de judecată la mâna oaminilor, trecându-le la protocol”³⁸.

În „cărțile domnești” trimise la 5 mai 1742³⁹ ispravnicilor pentru a fi citite locuitorilor, se poruncește ca aceștia din urmă să meargă la Divan numai dacă sunt nemulțumiți de hotărârile date de ispravnici, căci aceștia „au poroncă să vă judece și să vă facă dreptate și să vă luați cărți de judecată”. Această deschidere realizată de domnul reformator, care urmărea să înlăture din practica instanțelor de judecată abuzurile, favoritismele, mita, avea nevoie de timp pentru a fi însușită atât de dregători cât și de oamenii simpli. Această problemă este bine cunoscută de domn, care se adresează atât conducătorilor cât și supușilor pentru a-și face cunoscut programul său de reforme. La 10 mai 1742 este apostrofat, prin carte domnească, *paharnicul Radu Racoviță, ispravnicul ținutului Bacău* pentru faptul că „oamenii cu jalobe pre mult vin de la ținutul acela de supără Divanul pentru mici pricini”. În concepția domnului, cauza ar fi legată de faptul că „ori ușile dumitale sânt închisă, ori nu stai la judecată a le căuta judecată”. Conducătorul statului îi poruncește: „să nu te lenevești [...] și ușa să-ți fie deschisă și necontinit să stai la judecată, căutând toate jaloabile oaminilor, ca să nu să supere oamenii cu cheltuieli a veni la Iași pentru pricini mici, de vreme ce noi *pentru asta v-am făcut ispravnici pe la ținuturi*, pentru odihna nărodului”⁴⁰. Credem că indicațiile date de domn ispravnicului de Bacău reprezintă o profesiune de credință pentru toți titularii acestei înalte dregătorii.

Conducătorii ținutului Bacău, ca și ceilalți ispravnici de altfel, trebuiau să manifeste deschidere față de nevoile tuturor locuitorilor, indiferent de starea lor socială. În același act se arată: „și un om prost de va ave cu vreun boier judecată, orice obraz va fi și n-a vre să vie pe sorocul dumitale la

---

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem*, doc. 259, p. 114-115.

⁴⁰ *Ibidem*, doc. 258, p. 112-113.

giudecată, să trimiți să-l aduci și să hotărăști, dând carte pe giudecată și să o pui la protocol. Iar carile nu s-a ține de giudecată să vie la Divan”. În caz contrar, dacă „om afla c-ați făcut într-alt chip, în credință ni vom scârbi”⁴¹. Cel care nu se prezenta în termen la proces urma să fie adus cu forța de un dregător trimis de ispravnic, căruia „îi va plăti ciubotele”, adică o amendă de „10 bani pe ceas”, iar judecata se va face drept, fără nici un „interes” sau „hatâr”⁴². În instrucțiunile date de Constantin Mavrocordat în 1741, prin care se stabileau atribuțiile ispravnicilor și subalternilor săi, se arată că aceștia trebuiau să efectueze zilnic judecățile pentru boierii, mazilii și țărani din ținutul respectiv, pentru orice litigii în afară de omoruri și jafuri care rămâneau în competența Divanului⁴³. Ispravnicul trebuia să aibă condici de judecată pe care urma să le transmită succesorilor săi. Dregătorii ținutali nu puteu încasa gloabe și nu puteau avea „nemesnici” care să judece în locul lor. De altfel, printr-un ordin trimis la 10 martie 1742, se cere dregătorilor de ținuturi „să desființeze pe nemesnicii lor”, deoarece „fac lăcuiitorilor multe strâmbătăți și jafuri”⁴⁴.

Conform instrucțiunilor domnești, ispravnicii erau administratorii ținuturilor, fiind organe executive ale puterii centrale. Aveau numeroase atribuții în târgurile de reședință. Astfel, de exemplu, la 3 august 1742, domnul cere ispravnicului de Bacău, în urma jalbei trimise de locuitorii târgului omonim, să oprească pe unii orășeni să vândă la străini din locul târgului ci „să-l împartă târgoveților ca să fie de hrana lor”⁴⁵. Ispravnicii aveau rolul de a reglementa raporturile dintre proprietari și locuitori atât în ținut, cât și la nivelul târgurilor. Aveau datoria de a-i obliga pe locuitorii târgurilor să-și îndeplinească obligațiile, pentru ca actele ori poruncile domnești să nu fie încălcate, rezolvându-le, în același timp, și pricinile lor. La 3 februarie 1742 domnul cere *ispravnicului de Bacău, Radu Racoviță biv vel paharnic*, să judece pricina dintre Martin Cancia „ungurul” și Vasile Busuioc biv postelnic pentru o casă din târgul Bacău⁴⁶. Conducătorilor aceluiași ținut li se

---

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Uricariul*, IV, Iasi, 1857, p. 55.

⁴³ D. Ciurea, *op. cit.*, 1965, p. 176.

⁴⁴ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 432, p. 177.

⁴⁵ *Ibidem*, doc. 814, p. 291.

⁴⁶ *Ibidem*, doc. 376, p. 152-153.

cere, la 21 octombrie 1741, să rezolve și „jalba lui Ion Borundean, *jucele de la Valea Seacă*”⁴⁷.

Ispravnicii și subalternii lor de la ținuturi trebuiau, de comun acord cu egumenii mănăstirilor, să ia măsuri pe cale administrativă și judecătorească pentru ca sătenii să nu fie „împotriviți” și „păgubitori” ori violenți cu trimișii mănăstirilor veniți să-și încaseze veniturile⁴⁸. Cei ce se împotriveau urmau să fie chemați și anchetați pentru a se cunoaște „ce împotriviți fac și cu ce cap, cine îi sumește”⁴⁹. Dacă ispravnicii constatau „că împlă fără cale și sunt împotriviți”, să le dea „poruncă cu înfricoșare”⁵⁰. O astfel de sarcină primește *ispravnicul ținutului Bacău, Radu Racoviță*, la 7 aprilie 1742. Domnul îi cere „să strângă iar la locul lor” pe vecinii mănăstirii Hangu de la Neamț „ce s-au împrăștiat”. Călugării aveau „izvod” prin care dovedeau că aceia erau „vecini drepti”⁵¹. Același mare dregător va trebui să judece, la cererea adresată de domnie, la 4 septembrie 1742, și jalba călugărilor de la mănăstirea Tazlău, care doreau „să le hotărască” niște moșii „ce au zis că au” cu act domnesc, anume satele Pășcani, Muncel, Siliștea Budii, Borlești și Dealul Oltenilor, „carii sunt la Bacău, pe apa Bistriții”⁵².

Dar una din cele mai interesante acțiuni juridice, prin consecvența cu care s-a reluat, ca și prin durata sa în timp, s-a consumat între locuitorii satului Faraoani, ținutul Bacău și mănăstirea Solca. Satul, cumpărat de Ștefan Tomșa la 24 martie 1615 cu 2000 de galbeni, a fost dăruit de domn mănăstirii Solca, ctitoria sa⁵³. Dania este întărită ulterior de Radu voievod la 15 aprilie 1618⁵⁴. Acte de întărire a acestei moșii continuă să primească mănăstirea până în sec. al XVIII-lea. Dar, la 5 august 1735, egumenul mănăstirii, Nectarie, deși avea carte de întărire pentru acest sat, iar moșia era „stălpită” cu „pietre și bouri”, face plângere împotriva lui Ion Clejan care „a împresurat „o bucată de loc din hotarul moșiei mănăstirii unde și-a făcut

⁴⁷ *Ibidem*, doc. 154, p. 74.

⁴⁸ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 128-129.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 129.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 487, p. 198.

⁵² *Ibidem*, doc. 881, p. 309.

⁵³ *DIR*, A. Moldova, veac XVII, III, doc. 307, p. 207-208.

⁵⁴ *Ibidem*, IV, doc. 321, p. 265.

cârciumă”⁵⁵. Domnul a solicitat o reglementare juridică pe plan local făcută de „un boier mare ce va fi în partea acelu loc”, iar dacă nu vrea să meargă să-l aducă forțat și dacă va fi găsit vinovat să fie obligat „să plinească tot până la un fir de pâne”. Iar locuitorii satului să-și plătească dările față de mănăstire după vechiul obicei, pentru a nu încălca „cartea domnească”.

Dar Ion Clejan s-a dovedit a fi un om din categoria celor „răi și gâlcevnic”, care i-a incitat la nesupunere și pe alți locuitori ai satului. Știm aceasta dintr-o „carte” trimisă domniei de Iordache vornicul, la 30 ianuarie 1744⁵⁶, căruia i se ceruse să rezolve o nouă jalbă a egumenului mănăstirii Solca împotriva unor locuitori din satul Faraoani, moșia sa. Aceștia au fost deosebit de ostili față de trimisul mănăstirii pe care „l-au dat de pe cal jos și l-au suduit”; de asemenea, nu și-au îndeplinit obligațiile față de proprietarii satului. Vornicul menționat a făcut judecată cu martori, între care s-a numărat și acel Ioniță Clejan, care acum era „om bătrân” și avea o moșie „pe pârâul Clejii”, de la părinții lui. Acest martor a arătat că „de când știe el că s-au așezat unгурii pe acel loc, tot i-au dijmuit călugării de la Sfânta mănăstire Solca”⁵⁷. Această pricină nu a putut fi rezolvată pe plan local, iar Iordache vornicul le-a fixat termen părților pentru a se înfățișa la Divanul domnesc. Procesul a continuat între fetele lui Ioniță Clejan „Ștefana, Ioana și surorile lor”, care au ocupat abuziv „o bucată de loc din Clija de Sus”, ținutul Bacău, deși moștenirea lor era în „Clija de Jos”. Hotărârea de judecată în această cauză este dată de Matei Ghica, la 12 august 1754⁵⁸. Domnul a arătat că neînțelegerea a fost judecată „cu dreptate” pe plan local de spătarul Vasile Roset în favoarea mănăstirii Solca. Această hotărâre a fost reconfirmată și, deși s-a poruncit ca „această pâră să nu se mai pârască niciodată peste cartea domniei mele”, diferendul era încă departe de a fi rezolvat. La 9 ianuarie 1756 domnul scrie din nou *ispravnicilor de Bacău* (în text este lizibil doar numele unuia, *Teodorache, biv vel sulger*)⁵⁹. Din acest act rezultă că gâlceava dintre cele două părți continuă, pentru că fetele lui Ion Clejan au luat dijmă de pe moșia mănăstirii. Puterea centrală cere să se facă dreptate mănăstirii

⁵⁵ *Uricariul*, XXI, Iași, 1893, p. 156-158.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 158-160.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 160.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 161-164.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 171-172.

„împlinindu-i cele ce-au zăciuit femeile” și „să le dați poroncă să nu se mai ispitească a face călcare monastirei”. Nici de data aceasta hotărârea nu a fost respectată.

Noii *ispravnici ai ținutului Bacău, Grigore Crupenschi biv vel medelnicer* și *Dumitrașcu biv căpitan de lefegii*, au primit „carte” de la Constantin Mihail Cehan Racoviță voievod la 28 aprilie 1756⁶⁰ de a rezolva o nouă plângere a călugărilor mănăstirii Solca împotriva fetelor lui Ion Clejan, care au încălcat hotărârea anterioară dată de Matei Ghica și au luat zeciuală de pe locul mănăstirii, Cleja de Sus. Domnul, cercetând „cartea” dată de Matei Vodă și „anaforalele veliților boieri”, se adresează imperativ: „poruncim domnia mea și dumitale ispravnice de ținutul Bacăului să faci socoteală între călugări și între Faraoani [...] să-i apuci să plătească și să împlinești fără de nimică altă îngăduială”. Dar disputa continuă și, la 1 iunie 1759⁶¹, egumenul se plânge din nou împotriva „ungurilor” de la Faraoani. Se arată că, deși s-a hotărât anterior să plătească dări mai reduse decât alții, „ungurii iar au început a umbla cu chipuri” pentru a plăti mai puțin. Domnul poruncește ispravnicilor de Bacău să aibă grijă ca locuitorii vinovați „să dea venitul monastirei după cum s-au hotărât”. Dar la 20 ianuarie 1760, același domn scria noului *ispravnic de Bacău, Vasile Balș biv vel medelnicer* să cerceteze o nouă „jalobă” a egumenului Venedict de la Solca, care se plângea că locuitorii de pe moșia mănăstirii, Faraoani, nu au plătit toate dările hotărâte prin acte domnești. Aceeași pricină continuă să existe și în timpul lui Grigore Ioan voievod, care cere din nou conducătorului ținutului, la 5 octombrie 1761, rezolvarea situației. Dar sătenii continuă să încalce hotărârile luate chiar și în perioada ocupației străine din timpul războiului din 1769-1774. Noua conducere a țării încearcă, fără prea mare succes, rezolvarea conflictului. Astfel, la 7 mai 1771⁶², „boierii divanului cnejiei Moldovei” au trimis o „carte” *ispravnicilor ținutului Bacău, Constantin Palade biv vel paharnic și Manolache Hrisoverghi medelnicer*, ca urmare a unei noi jalbe trimise de Vartolomei Arhimandritul și egumenul de la mănăstirea Solca către „prea înălțatul Feldmareșal”. Se poruncește conducătorilor locali

---

⁶⁰ *Ibidem*, p. 167-170.

⁶¹ *Ibidem*, p. 172-175.

⁶² *Ibidem*, p. 209-211.

ca satul Faraoani „întru nemică să nu fie supărat...nici cu goștină sau cu desetină”, ci să fie lăsat „numai pentru slujba Sfintei mănăstiri Solca”. Câteva luni mai târziu, la 15 decembrie 1771⁶³, același divan al cnejiei Moldovei poruncește, pe baza ordinului adus de egumenul mănăstirii Solca de la „generalul Petru Alexandrovici Romințov”, ca satul Faraoani „să nu fie supărat cu nici o dajdie în afară de cele pentru trebuința armatei împărătești”, adică: „chile, fân, cară, salahori” și altele, pentru că „oștirea aduce pace la toată țara”. Este posibil ca, pe fondul acestei îndelungi neînțelegeri dintre cele două părți, precum și în contextul creat prin ocupația străină (care avea nevoie de liniște pentru a-și putea procura furniturile necesare), mulți dregători locali să fi profitat și să fi comis abuzuri în vederea obținerii de profituri proprii. În acest sens, trebuie să înțelegem precizarea făcută în „cartea divanului” menționată mai sus, în care se spune clar: „Iar cu alte dăjdi cu nimică să nu fie supărat satul Faraoanii, nici de cătră ispravnicii ținutului, nici despre alți slujbași”.

Acte de întărire pentru moșia Faraoani primește mănăstirea Solca și din partea domnului Grigore Alexandru Ghica, la 12 iunie 1775⁶⁴ și la 15 ianuarie 1776⁶⁵; de la Constantin Dimitrie Moruzi, la 20 iunie 1779⁶⁶; de la Alexandru Constantin voievod, la 4 decembrie 1782⁶⁷. La 17 august 1796, o „carte” cu pecete de ceară roșie, cu inscripție nemțească și pajura Austriei a fost scrisă chiar în satul Faraoani, fiind iscălită de „Moldovan K. K. Kurator”⁶⁸. Este adresată „vornicului și tuturor lăcuitorilor din satul Faraoanii” în legătură cu ocuparea unei părți de moșie „ce este dreaptă a Faraoanilor” de către paharnicul Săndulachi Sturza. Se cere locuitorilor ca nicidecum să nu tolereze acest abuz.

Cele prezentate mai sus evidențiază și faptul că acest sat a reușit, prin prelungirea acestei acțiuni juridice, să se facă bine cunoscut în epocă, să dea, cum am spune astăzi „o lovitură de imagine”. Pentru cercetarea noastră este o bună ocazie de a afla numele, precum și unele aspecte ale activității

---

⁶³ *Ibidem*, p. 211-213.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 213-214.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 214-218.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 221-225.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 225-229.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 229-230.

potențaiilor locali. Momentul final se consumă atunci când, la 10 iulie 1805⁶⁹, domnul îi anunță pe *ispravnicii ținutului Bacău, Iordache Rămădan biv vel spătar și Constantin Cantacuzino biv vel ban*, că mănăstirea Solca a vândut satul Faraoani boierului Neculai Roset biv vel logofăt. Se cerea ca autoritățile locale să-i anunțe și pe locuitorii satului în cauză despre această schimbare de proprietate. Este posibil ca mănăstirea Solca să-și fi epuizat forțele în această îndelungă confruntare.

Dar una din preocupările cele mai importante ale domniei rămâne cea legată de fiscalitate. Ca urmare a războaielor, dar și a abuzurilor dregătorilor, o mare parte a populației a sărăcit, iar comerțul s-a restrâns simțitor. De aceea, domnul a fost nevoit să ia o serie de măsuri pentru a ușura situația contribuabililor, a încerca refacerea economiei și încasarea la timp a dărilor. În hrisovul din 7 februarie 1741 se întâlnește, *in nuce*, reforma fiscală, care avea să fie elaborată și aplicată în a doua domnie moldoveană a lui Constantin Mavrocordat (1741-1744)⁷⁰.

În epoca fanariotă, fiscalitatea era apăsătoare nu doar prin mărimea sumelor percepute de la contribuabili, ci și prin instabilitatea dărilor. Nici un plătitor de impozite nu știa dacă și-a încheiat socotelile cu vistieria deoarece, oricând, în funcție de cererile Porții ori de interesele domniei, putea să apară o dare nouă⁷¹. Acest fapt putea determina reacții adverse din partea țăranilor, manifestate, în primul rând, prin părăsirea satelor. Pentru a elimina aceste neajunsuri, precum și pentru a asigura plata coerentă a sumelor către stat, în conformitate cu puterea de plată a contribuabililor, Constantin Mavrocordat a impus generalizarea ruptei (ruptoare) – o dare având quantum fix și termene de plată precise. Măsura este anunțată de domn prin „cărți” trimise la ținuturi la 8 octombrie 1741⁷², prin care menționa „așezarea ruptei, la octombrie în patru sferturi, câte 105 parale la un sfert pentru căsași (căsătoriți) și holtei”. Această dare se plătea pe cap de familie – capitație – și elimina, astfel, vechea practică medievală a solidarității fiscale a satului, care nu mai răspundea de cei fugiți ori de rău-platnici. La 21 noiembrie 1742, se scrie *zloțașilor din Bacău*, cerându-le „să nu supere pe bârsanii de la Cașin” în

⁶⁹ *Ibidem*, p. 230-231.

⁷⁰ *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 503.

⁷¹ *Ibidem*, p. 504.

⁷² *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1807, p. 37.

legătură cu birul, pentru sătenii fugiți din sat⁷³. La fel, la 24 ianuarie 1743, *ispravnicul de Bacău* primește sarcina să judece jalba sătenilor din satul Blăgești „pentru birul oamenilor fugiți și pentru cei care s-au deosebit din cîsla satului”⁷⁴.

Ion Neculce, cronicar contemporan, care a colaborat cu domnia, arăta că domnul reformator a fixat capitația la 105 parale (din care 5 lei răsura) de locuitor căsătorit și la 55 pentru fiecare holtei, plătită în patru sferturi⁷⁵.

O altă măsură importantă luată în cadrul reformei fiscale a fost realizarea unei *evidențe clare* a contribuabililor. Dacă visteria putea fi acuzată de instabilitatea dărilor, la rândul său, aceasta întâmpina dificultăți în stabilirea „domiciliului fiscal” al contribuabililor, datorită părăsirii satelor, evaziunii fiscale ori obținerii protecției din partea unor favoriți ai domnului (boieri, ierarhi ai bisericii ori dregători). Pentru a remedia această situație, fiecare contribuabil a primit un adevărat „buletin de identitate fiscală”⁷⁶, numit în documente „pecete pe fața lui”. Aceasta cuprindea trăsăturile fizice, numele și porecla persoanei respective⁷⁷. Apoi a urmat o verificare amănunțită, numită „cercătură”, pentru descoperirea celor care se sustrăgeau plății impozitelor: „îndată după cislă și împărțala pecetilor s-au hotărât cercătura cu mare tărie și oricare nu va ave pecete și nu va fi scrisă pe fața lui, acela va plăti pecete lui îndoit, iar *vornicelul* și *vătămanul satului* aceluia cu mare pediapsă să va pedepsi și să va globi”⁷⁸. La 17 noiembrie 1741, adresându-se locuitorilor prin „cărți domnești”, Constantin Mavrocordat îi sfătua să-și ia „peceti de impunere”, adică „să iasă la recensământ” pentru a evita să plătească dublu⁷⁹. În continuare se cerea acelorași contribuabili „să facă cislele cu dreptate” după cum se arată în „ponturile pentru așezarea birului”⁸⁰. În aceeași zi – 17 noiembrie 1741 – aflăm că domnul trimite „cărți domnești” și către „zlotașii trimiși la ținuturi pentru încasarea banilor

---

⁷³ *Ibidem*, I, rez. doc. 3051, p. 289.

⁷⁴ *Ibidem*, rez. doc. 3177, p. 313.

⁷⁵ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 381.

⁷⁶ *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 504.

⁷⁷ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 128, p. 52-58.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*, rez. doc. 1967, p. 68.

⁸⁰ *Ibidem*.

steagului”. Acestora le cere „să cerceteze din nou pentru a da peceți celor care nu au luat încă”.

Realizarea unei evidențe clare a contribuabililor putea aduce ordine în domeniul fiscal și să asigure introducerea unor metode moderne pentru strângerea dărilor necesare satisfacerii obligațiilor față de Poartă, precum și pentru asigurarea veniturilor țării. În acest sens se „scrie”, la 2 noiembrie 1741, „zloțașilor și dregătorilor de la ținuturi” să trimită domnului informații despre „starea locuitorilor” și despre aplicarea „așezării birului”⁸¹. De „împlinirea” acestor măsuri sunt responsabili toți dregătorii de la ținuturi, în frunte cu ispravnicul. În cazul nerespectării poruncilor domnești se anunță și chiar se aplică pedepse aspre vinovaților. Astfel, la 17 noiembrie 1741⁸², se ordonă ca *vornicul de la Faraoani, ținutul Bacău* „să fie adus în butuci”, pentru că „nu a primit în cîsla satului pe oamenii săraci”. La 10 ianuarie 1742⁸³, sunt trimise „porunci” pentru aflarea celor care „nu și-au luat peceți de plata birului” și se cere pedepsirea lor.

Existau și situații în care unii oameni își pierdeau pecețile primite. În acest caz, ei trebuiau să primească de la „cercătorii” care răspundeau de evidența populației altele, pentru care nu trebuiau să plătească alți bani. Deoarece slujitorii locali ar fi putut comite abuzuri, domnul îi avertizează, încă de la 14 octombrie 1741, ca „să-și păzească dregătoria” și să „apere” pe locuitori, să „nu-i asuprească”, supunându-i la clăci și dări ilegale⁸⁴. Totuși, abuzuri au continuat să existe, din moment ce, la 16 martie 1842, domnul trimite ordin *cercătorilor de la ținutul Bacău*, solicitându-le „să nu ia bani unor oameni din Blăgești” pentru pecețile date în locul celor pierdute⁸⁵. Este interesant cât de repede și exact ajung informațiile despre aceste abuzuri la Divan. Este posibil ca oamenii de rând să fi înțeles mai bine efectul benefic pentru ei al acestor reforme decât slujitorii care doreau să perpetueze vechile practici, care le aduceau venituri ilicite. Așa se întâmplă și în cazul *cercătorilor de Bacău*, cărora domnul le trimite „carte” la 19 martie 1742⁸⁶ poruncindu-le

---

⁸¹ *Ibidem*, rez. doc. 1917, p. 59.

⁸² *Ibidem*, rez. doc. 1970, p. 69.

⁸³ *Ibidem*, rez. doc. 2021, p. 86.

⁸⁴ *Ibidem*, doc. 297, p. 41.

⁸⁵ *Ibidem*, rez. doc. 2320, p. 143.

⁸⁶ *Ibidem*, rez. doc. 2328, p. 145.

„să cerceteze” cazurile oamenilor care și-au pierdut pecetea și să nu le ia bani pentru cele date în loc.

Cu toate acestea, abuzurile continuă. La 23 martie 1742, domnul trimite din nou poruncă *cercătorilor de ținutul Bacău* cerându-le să restituie unui om din Ardeoani banii dați pentru pecetea dată în locul celei pierdute⁸⁷. Acelorași dregători li se cere, la 5 aprilie 1742, să restituie banii luați unui evreu din Tg. Ocna care nu avea pecetea la el. Acesta făcuse plângere direct la Divan⁸⁸. „Carte” domnească primește, la 5 septembrie 1742, și *ispravnicul de Bacău* prin care i se cere „să cerceteze” și „să scutească” satul Trebeș din acest ținut de birul oamenilor fugiți⁸⁹. Tot acestui conducător local i se adresează domnul și la 17 iulie 1742 cerându-i „să scadă” satul Măgirești din ținutul Bacău de birul celor fugiți⁹⁰. Atunci când abuzurile se repetă ori sunt prea mari, vinovații sunt pedepsiți prin trimitere „la Ocnă”. *Târgul Ocnii*, în secolul al XVII-lea, nu exista ca așezare, ci doar salina de la vest de târgul Trotuș, pe povârnișul muntelui. Locul orașului de astăzi forma hotarul a patru moșii: Dofteana, Moinești, Rediu și Tg. Trotuș. Locuitorii de la ocnă alcătuiau un sat aparte cu 300 de case. Domnul își avea acolo *cămărașii* săi, care țineau evidența sării scoase. Tăierea sării o făceau *șalgăii*, organizați *breasla rufetașilor*, condusă de un *birău* (denumire maghiară, ce corespunde șoltuzului). Aceștia erau scutiți de orice dare și primeau pe săptămână un ban de argint pentru fiecare drob de sare scos. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea începe să se dezvolte viitorul târg al tăietorilor de sare și al negustorilor. În secolul al XVIII-lea, domnii fanarioți, pentru a-și spori veniturile, au acordat mai multe privilegii tăietorilor de sare determinându-i astfel să mărească producția⁹¹. Astfel, atât lucrătorii permanenți, cât și personalul administrativ de la ocne, „șavgăii Ocnii și alte rufeturi a Ocnii”, s-au bucurat permanent de un regim fiscal privilegiat.

---

⁸⁷ *Ibidem*, rez. doc. 2348, p. 149.

⁸⁸ *Ibidem*, rez. doc. 2425, p. 161.

⁸⁹ *Ibidem*, rez. doc. 2890, p. 249.

⁹⁰ *Ibidem*, rez. doc. 2758, p. 223.

⁹¹ *Ibidem*, III, doc. 1424, p. 204-205, prin care Grigore Ghica voievod confirmă „privilegiile șavgăilor de la Ocnă”, care și-au pierdut documentele pe care le aveau mai dinainte.

Între atribuțiile *cămărașului de ocnă* se număra și primirea ori eliberarea celor trimiși să ispășească o pedeapsă. Un astfel de caz este și cel al *vornicelului de Pătroșeni*, pe nume Tănase, închis la ocnă la 2 octombrie 1742 pentru că „nu a împlinit” porunca domnului „de n-au scos oamenii toți la peceți”⁹². Abuzurile conducătorilor satului menționat mai sus s-au repetat, după cum aflăm din documentul din 8 octombrie 1742, prin care „cămărașul de Ocnă” primea poruncă să elibereze pe un alt „vornicel de Pătroșeni”, pe nume Istrate, închis mai înainte⁹³.

Uneori erau trimiși „la Ocnă” oameni din alte ținuturi, destul de îndepărtate. Astfel, la 14 iunie 1742, aflăm că a fost eliberată de la Ocnă Ana din satul Strășeni, ținutul Soroca, trimisă la pedeapsă pentru că a fost „țuitoare la un turc”⁹⁴. De asemenea, la 24 iulie 1742, este trimis „la Ocnă” un anume „Tănasă beșliu”, pentru că a încălcat porunca domnului de a aduce doi turci la Soroca⁹⁵. În cazul în care deținutul era adus dintr-o regiune mai îndepărtată, fiecare ținut prin care trecea convoiul trebuia să contribuie cu câte un car cu doi boi și cu câte patru oameni de pază⁹⁶. Tot pentru abuzuri este trimis „la paza Ocnii” și „Polde, vornicelul din satul Aldești, ținutul Covurlui”, la 13 mai 1742⁹⁷.

Din cercetarea documentelor constatăm că atunci când vinovații trimiși „la Ocnă” sunt dregători – de orice rang – li se precizează numele, satul și chiar ținutul de proveniență. În cazul în care aceștia erau oameni simpli, documentele îi menționează doar cu termenul de „vinovați”⁹⁸. Mesajul transmis de puterea centrală era acela că domnul era bine informat în legătură cu reprezentanții puterii pe plan local, iar cei vinovați și pedepsiți trebuiau să fie un exemplu pentru cei aflați în funcție. Informații despre această problemă aflăm și de la Ion Neculce, care, referindu-se la aceste măsuri luate de domnie, arăta: „Dat-au și strânsoare mare, de cerca pe oameni

⁹² *Ibidem*, II, doc. 940, p. 325.

⁹³ *Ibidem*, doc. 947, p. 327.

⁹⁴ *Ibidem*, doc. 602, p. 234.

⁹⁵ *Ibidem*, doc. 775, p. 282.

⁹⁶ *Ibidem*, doc. 940, p. 325.

⁹⁷ *Ibidem*, doc. 529, p. 212.

⁹⁸ *Ibidem*, doc. 434, p. 177-178; doc. 474, p. 194; doc. 938, p. 324.

și pe unde îi afla îi bătea. Și pe *vorniceii* care tăgăduiea pe oameni, de nu vrea să-i puie, îi da pre ulițe și-i trimetea la Ocnă”⁹⁹.

Urmărind o așezare mai bună a dărilor, Constantin Mavrocordat a încercat să desființeze – sau cel puțin să reducă – abuzurile dregătorilor prin salarizarea acestora dintr-o sumă fixă, adăugată la capitație¹⁰⁰. Dacă această măsură s-ar fi respectat, ar fi putut produce o importantă reducere din totalul sarcinilor fiscale. Dar domnul a menținut toate dările anterioare în afară de văcărit, cuniță, pogonărit și „alte adăoșaguri”¹⁰¹. Prin urmare, se percepea în continuare desetină și gorștină, dări considerate ca fiind foarte grele. Mărimea lor era stabilită de slujitorii vistieriei, iar domnul solicita aparatului fiscal format numai din boieri și oamenii lor să depună eforturi și să trimită vistieriei sumele datorate de fiecare ținut. Astfel, la 15 octombrie 1741 sunt date „cărți” *gorștinarilor* să încaseze de la ținuturi gorștina¹⁰². La aceeași dată, *aga Lupu Anastase* este împuternicit să adune rămășițele din desetină de la ținuturile *Bacău* și *Iași*¹⁰³.

Foarte meticulos, domnul și aparatul administrativ central întocmesc, la 30 ianuarie 1742, lista boierilor „care au fost rânduți *zlotăși pe ținuturi*” pentru strângerea sfertului al doilea¹⁰⁴. În aceeași zi, acești dregători primesc „cărți cu instrucțiuni” privind modul de încasare a birului¹⁰⁵. De asemenea, la 11 martie 1742 li se aduce la cunoștință că dările reprezentând sfertul al doilea trebuie să fie încasate până la 15 martie, când *zlotășii* vor prezenta socotelile la vistierie¹⁰⁶. Pe măsură ce termenul scadent se apropie și presiunile slujbașilor fiscali sporesc, cei care sunt victimele diferitelor abuzuri se adresează divanului domnesc. Așa se explică și „cartea” adresată de domn la 13 martie 1742¹⁰⁷ (cu două zile înainte de termenul scadent) către *zlotășii din*

---

⁹⁹ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 383.

¹⁰⁰ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 134.

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1824, p. 42.

¹⁰³ *Ibidem*, rez. doc. 1841, p. 43.

¹⁰⁴ *Ibidem*, rez. doc. 2102, p. 108.

¹⁰⁵ *Ibidem*, rez. doc. 2100, p. 108.

¹⁰⁶ *Ibidem*, rez. doc. 2297, p. 138.

¹⁰⁷ *Ibidem*, rez. doc. 2311, p. 141.

ținutul Bacău, în care li se cere „să cerceteze jalba oamenilor din Faraoani” pentru cei morți, fugiți din sat și cu peceteți pierdute.

Se pare că ținutul Bacău a respectat termenul cu privire la strângerea dărilor, după cum aflăm din răspunsul trimis de domnie *ispravnicului de Bacău*, la 19 martie 1742, în legătură cu terminarea încasărilor pentru sfertul al doilea, cu situația oamenilor care și-au pierdut peceteile și cu expirarea scutirii de bir pentru cei veniți din Transilvania¹⁰⁸.

O altă componentă importantă a reformei fiscale înfăptuită de Constantin Mavrocordat, care viza sporirea numărului de contribuabili, a fost restrângerea unor categorii de privilegiați fiscal, care vor fi dați „la bir cu țara”. Primii vizați au fost *poslušnicii* (în slavonă *нослушаму = a asculta*), adică țăranii aflați sub „ascultarea” egumenilor ori boierilor și care, în schimbul scutirii totale sau parțiale de dări, prestau acestora diferite servicii. Ca urmare a nemulțumirii posesorilor de poslușnici, domnul a fost nevoit să le facă o concesie prin acordarea de *scutelnici* (țăranii scutiți de dări), al căror număr era totuși mai mic decât cel al poslușnicilor. Și alte categorii de privilegiați au fost desființate ori cel puțin a fost diminuat numărul lor. Astfel s-a micșorat numărul *slujitorilor*, *spătărașilor*, *agiașilor*, *armășeilor*, *aprozilor* ș. a. Cei suprimați au fost dați „la dare cu țara”¹⁰⁹. Pe sătenii *sărtărei*, *vistierași*, *roșii*, *păhărniceii*, *postelnici*, *vizitii*, *comișei*, *spătărei* i-a dat „pe toți la dare cu țara”¹¹⁰. Reducând drastic numărul slujitorilor, domnul le acorda unele scutiri de dări pentru serviciile aduse. Nemulțumirile ori cererile unor dregători locali de suplimentare a numărului subalternilor lor necesari în acțiunile de urmărire ori percepere a dărilor, nu erau acceptate de domn¹¹¹.

Tot pentru a mări numărul contribuabililor, Constantin Mavrocordat a hotărât ca preoții și diaconii fără biserici și neștiutori de carte, al căror număr era destul de mare, să fie puși la „bir cu țăranii”. Pentru a-și păstra statutul de privilegiați, unii au început să învețe carte la bătrânețe. Aflăm despre această măsură din „cărțile” trimise de puterea centrală „boierilor

¹⁰⁸ *Ibidem*, II, doc. 459, p. 190.

¹⁰⁹ *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 504.

¹¹⁰ *Ibidem*; autorii au reprodus lista dată de banul Mihai Cantacuzino.

¹¹¹ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 141.

zlotași din ținuturi” la 5 octombrie 1742¹¹², prin care li se cerea să impună la bir pe „preoții care nu știu carte” și pe pretinșii călugări ce locuiau prin sate pentru a fi scutiți de bir.

Boierii, mănăstirile și clerul au beneficiat în continuare de scutiri. Pentru a neutraliza ostilitatea elitei politice față de schimbările aduse de reforme, ca și pentru fixarea unui statut clar al diferitelor categorii sociale care să împiedice sustragerea de la obligațiile fiscale, s-au constituit două categorii de boieri: cei de *treapta I* – de la *marele logofăt la trei logofăt* – și *boierii mici, mazilii*. Prima categorie și urmașii lor (*neamurile*) beneficiau de scutirea totală de dări; cei din categoria a doua erau obligați la o dare personală, dar erau scutiți de alte contribuții¹¹³. De altfel, sumele care reprezentau „dajdia mazililor”, pe ținuturi, au fost clar precizate la 18 ianuarie 1742¹¹⁴. Pentru clarificarea situației, la 23 decembrie 1741, se trimit porunci către dregătorii din zece ținuturi (inclusiv *Bacău*) cerându-le să-i înștiințeze pe egumeni ca, la Bobotează, să se înfățișeze la domnie cu toate documentele privitoare la averea mănăstirilor: „moșii, țigani, vecini, bucate”. Iar până la Sfântul Vasile dregătorii îl vor înștiința pe domn „precum că li-au făcut știre”¹¹⁵.

Printre bisericile obișnuite care au beneficiat de anumite scutiri sau reduceri de dări a fost și cea din Tg. Ocna. Această biserică avea în 1743 ca venit chiria anuală a caselor cămărașilor, iar anual i se dădeau 7000 oacă de sare. La „vremea slujbelor vistieriei” obținuse scutiri pentru 30 stupi sau mascuri de desetină, 30 oi goștină și de vădrărit pentru 100 vedre de vin¹¹⁶.

De asemenea, lucrătorii permanenți și personalul administrativ de la ocne „șavgăii Ocnii și alte rufeturi ale Ocnii”, în număr destul de mare s-au bucurat de un regim privilegiat. Deoarece comercializarea sării aducea venituri importante, domnii fanarioți au acordat mai multe privilegii tăietorilor de sare pentru a-i determina să sporească producția. Astfel, la 31 octombrie 1741, se poruncește *cămărașilor de Ocnă* să angajeze „cară și să

¹¹² *Condica lui Constantin Mavrocordat*, III, doc. 1621, p. 400.

¹¹³ *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 505.

¹¹⁴ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 2056, p. 95.

¹¹⁵ *Ibidem*, II, doc. 215, p. 133.

¹¹⁶ *Uricariul*, II, p. 173-176. A se vedea și N. Grigoraș, *Privilegiile fiscale în Moldova (1741-1821)*, I-II, în *AILAI*, XIV, 1977, p. 192.

trimită 3000 ocă de sare la beciul domnesc”. Uneori, acești dregători îndeplineau și obligații pe care domnul le avea în afara țării. Astfel, aflăm de cererea expresă adresată de domn la 8 decembrie 1741 *clucerului Constantin Palade* care era la acea dată *cămăraș de Ocne* să dea „trimisului bisericii din Șcheii Brașovului” suma de bani („69 lei și 2 potronici”) ce a fost acordată ca „milă” din partea domniei¹¹⁷. Aceluiași dregător i se cere la 23 martie 1742 „să trimită să se aducă din Transilvania” 10 sulițe. După cum am prezentat mai sus, atribuțiile cămărașilor erau și cele leagăte de primirea ori eliberarea celor trimiși să ispășească diferite pedepse. Există numeroase exemple care se referă la scutițiile acordate de domnie acestei categorii de lucrători. La 29 iunie 1747, aceștia erau scutiți de bir și de alte angării, trebuind să plătească doar „sfertul” lor. Tuturor li s-au scutit de văcărit 600 de vite și 100 de cai, iar de desetină 200 de stupi și mascuri. Ca goștină, urmau să plătească numai 6 bani de oaie, fiind scutiți de camână, bezmăn, braniște, cai de olac, podvezi, precum și de celelalte angării¹¹⁸. Acest privilegiu le-a fost întărit la 20 decembrie 1749¹¹⁹, la 17 septembrie 1753¹²⁰, în 1757¹²¹ sau la 18 octombrie 1761, când întregul „rufet” al ocnei cuprindea 225 persoane, adică *șalgăii, lăturași, curteni, tărăbonțași și vătăjei*¹²².

Peste 5 ani, același rufet a obținut un privilegiu în care se arăta că la „vremea ajutorinței de iarnă” să se scutească cele 5 cârciumi ale șalgăilor, „iar la mucarer vara, oricâte crâșme ar fi avut”, „nici să se scrie, nici să se supere”. Șalgăii îmbolnăviți în timpul muncii erau scutiți de bir, „ajutorința” și mucarer. După „hotărârea ponturilor” li s-au mai scutit câte două vite, dar pentru celelalte trebuiau să plătească ceva. Feciorii șalgăilor, neînșurați, care trăiau în casele părintești erau, de asemenea, scutiți de bir, ajutorință și mucarer, întrucât din rândul lor erau recrutați noi lucrători¹²³. Acest privilegiu a fost confirmat la 5 februarie 1783¹²⁴, iar la 5 mai 1803, Alexandru

¹¹⁷ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 246, p. 103.

¹¹⁸ *Uricariul*, II, p. 158-159.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 159-160.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 160-161.

¹²¹ *Ibidem*, p. 162-163.

¹²² *Ibidem*, p. 164-166.

¹²³ *Ibidem*, p. 166-168.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 168-171.

Moruzi a eliberat șalgăilor, lăturașilor, tărăbonțașilor, curtenilor, vătăjeilor și altor „oameni ai Ocnii”, o „carte deschisă” în care se prevedea ca de acum înainte să plătească numai câte „30 parale havaet de un pecetluit”¹²⁵. Din datele oferite de raportul consulului francez de la Iași, la 30 noiembrie 1807, rezultă că veniturile salinelor au fost în 1709 de 10.000 piaștri, iar în 1770 de 29.000 piaștri, ceea ce înseamnă o creștere a forței de muncă, dar și a importanței târgului.

Un statut special aveau și *străinii*. După ce locuitorilor autohtoni – în urma efectuării recensământului – le-au fost fixate dările și quantumul lor, Constantin Mavrocordat a stabilit ca străinii să nu plătească nici o dare timp de șase luni, după care urmau să plătească și ei 105 parale „căsării și holteii” cei „de vârstă, cu mustăți”¹²⁶. Fiind informat că până în primăvara anului 1742 mulți „streini, din alte părți” care au fost locuitori ai țării au plecat din diferite motive, domnia a hotărât ca, dacă aceștia s-ar întoarce, să aibă „odihnă” o perioadă de timp, după care urmau să plătească, în patru sferturi anuale, birul obișnuit în valoare de 105 parale pentru „casnici”; holteii cu părinți, câte 55 parale, dar „numai cei ce vor fi de vârstă, cu mustețe, aceia vor da, iar copilandri, cei care n-au musteți, aceia nu vor da nemică, nici să vor număra”¹²⁷. În ținutul Bacău, cei mai mulți străini veneau din Transilvania. Pentru a încuraja rămânerea lor în zonă, domnul le acordă privilegiile. La 1 noiembrie 1741, o „carte” domnească se adresează *zloțașilor din Bacău* în legătură cu scutirea de bir a oamenilor veniți din Transilvania și despre regimul fiscal al „altora, asemenea lor”, pe care îi vor mai găsi prin sate¹²⁸. Cîteva zile mai târziu, la 19 mai 1741 sunt trimise „cărți” către *ispravnicii de Suceava, Neamț și Bacău* prin care li se cere să întocmească „liste de oamenii veniți din Transilvania” pe care „să-i dea în seama vorniceilor satelor”¹²⁹. În schimb, cei stabiliți de mai mult timp în țară trebuiau să-și îndeplinească obligațiile fiscale ca toți ceilalți contribuabili. Este și cazul „ungurilor” care

---

¹²⁵ N. Grigoraș, *Instituțiile feudale din Moldova. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1971, p. 199.

¹²⁶ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1980, p. 71.

¹²⁷ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, p. 105-106. A se vedea și N. Grigoraș, *op. cit.*, 1976, p. 139.

¹²⁸ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1915, p. 58.

¹²⁹ *Ibidem*, rez. doc. 1972, p. 70.

locuiau de 10 ani pe moșia Călugăra din ținutul Bacău. Domnul cere conducătorului ținutului, *ispravnicul Radu Racoviță* (paharnic), să vegheze personal ca acești locuitori „să se cisluiască cu satul”¹³⁰.

Printre străinii stabiliți în ținutul Bacău (ca de altfel și în alte ținuturi) erau și meșteșugari ori negustori, care, de asemenea, se bucurau de privilegiile fiscale (chiar înainte de reformele de la jumătatea secolului al XVIII-lea). Faptul se datorează în primul rând veniturilor pe care aceștia le puteau aduce țării. Astfel, la 20 mai 1740, Grigore Ghica scutește de dări 12 sticlari veniți din „Țara Ungurească” și stabiliți în satul Călugăra din ținutul Bacău¹³¹. Acelorași meșteșugari, printr-o „carte domnească” emisă la 11 aprilie 1741, li se permite să ia „lemn din păduri pentru meseria lor” și să fie scutiți de dări¹³². La 10 noiembrie 1741, Constantin Mavrocordat le întărește acestor sticlari privilegiile obținute anterior și le cere în schimb să dea domniei „sticlă de geamuri și carafe”¹³³.

Preoții catolici s-au bucurat, la rândul lor, de unele privilegii fiscale, dar mai reduse decât ale preoților ortodocși. Astfel de privilegii existau înainte de domnia lui Constantin Mavrocordat, acordate, de exemplu, de către Grigore Ghica, la 1 decembrie 1736, preoților catolici din Săbăoani, Grozești și Faraoani (ținutul Bacău)¹³⁴. Tuturor preoților catolici din țară care aveau în serviciul bisericii câte o slugă ori un dascăl străin, în ianuarie 1777 li s-au acordat scutiri de toate dările¹³⁵.

„Panșirii”, adică cei însărcinați cu paza la hotare, erau o altă categorie de slujbași scutiți de dări. Aceștia erau conduși de un *căpitan* și existau și în ținutul Bacău, care era un ținut de graniță. La 17 octombrie 1741, comisul Iordache Haviar a fost numit *căpitan la Trotuș* asupra „panșurilor din Grozești”¹³⁶ și care trebuia „să poarte grijă după obicei și nimic de la dânșii să nu ia”. Dar, ca urmare a reducerii la minimum a forțelor militare ale țării în

¹³⁰ *Ibidem*, rez. doc. 1971, p. 69.

¹³¹ *Ibidem*, rez. doc. 1422, p. 28.

¹³² *Ibidem*, rez. doc. 1423, p. 30.

¹³³ *Ibidem*, rez. doc. 1948, p. 65.

¹³⁴ *Ibidem*, rez. doc. 1440, p. 21.

¹³⁵ *Uricariul*, VII, Iași, 1886, p. 425-426.

¹³⁶ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 166, p. 77.

epoca fanariotă¹³⁷, paza la hotare va fi încredințată locuitorilor din satele „de margine”. Mobilizarea acestora era făcută de *vătămării satelor* care primeau „porunci” în acest sens direct de la domnie. Astfel, la 13 iunie 1742 s-au scris „cinci cărți” care au fost trimise „pe la vătămari” și „la toți oamenii de pe la potici” pentru paza drumurilor la hotare. Menționăm faptul că toate vizează sate din *ținutul Bacău*, ceea ce arată importanța jucată de acest ținut de graniță în cadrul statului Moldova. Prima din aceste „cărți” este adresată sătenilor din Comănești¹³⁸ cărora li se cere „să păzească plaiul și poteca” mai ales împotriva tâlharilor și „să nu treacă nimeni fără poruncă”. În special că „acum lipseau panțirii” care au avut „plaiul în sama lor” și tocmai de aceea „au rămas paza plaiului iar în sama voastră”. Vor trebui să supravegheze ca nimeni „să nu treacă pe potica voastră” fără „poronca noastră” și „făr de știre ispravnicului”.

O altă „carte” este trimisă „locuitorilor de la Ocnă”¹³⁹ (Tg. Ocna), tot pentru „paza plaiului”, ca și celor de la Comănești. O a treia „poruncă” este adresată în același sens „vătămării și locuitorilor din Cașin”, cerându-le și acestora să se mobilizeze pentru „paza plaiului” în zona lor¹⁴⁰. În aceeași zi se adresează domnului și „vătămării și locuitorilor din Grozăști” cerându-le și acestora să asigure „paza plaiului” și „poteca lor”¹⁴¹. Ultima „carte” este adresată „vătămării și oamenilor din Dărmănești” tot pentru „paza plaiului” și „poteca lor”, așa cum „le-au păzit și mai înainte”¹⁴².

Din cele prezentate mai sus observăm că însuși domnul reformator, Constantin Mavrocordat, aloca cel mai mult timp problemelor fiscale. Acesta redacta instrucțiuni și supraveghea întregul aparat administrativ din ținuturi și orașe, unde își desfășurau activitatea *ispravnici, nemeși, cămănari, bezmănari, mortasipi, folari, bourari, vistieri* (probabil delegați speciali ai

---

¹³⁷ *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 205; autorii consideră că această măsură se încadrează unei orientări mai vechi, determinate de dorința Porții de a elimina factorii de risc reprezentați de oștile Țărilor Române, ai căror domni puteau deveni „haini”.

¹³⁸ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 608, p. 235-236.

¹³⁹ *Ibidem*, doc. 609, p. 236.

¹⁴⁰ *Ibidem*, doc. 610.

¹⁴¹ *Ibidem*, doc. 611, p. 237.

¹⁴² *Ibidem*, doc. 612.

vistieriei), *cămărași de Ocnă, vornici de orașe*¹⁴³. Sarcinile fiscale cele mai importante le aveau *zloțașii*, controlați permanent de domn. Înainte de terminarea trimestrului („sfertului”), *zloțașii* primeau instrucțiuni despre sumele pe care urmau să le trimită la vistierie. Odată cu terminarea încasărilor, *zloțașii* trebuiau să trimită la vistierie restul de bani și „tablă”¹⁴⁴, după care li se trimeau altele pentru sfertul următor. *Zloțașii* erau obligați să împartă „pecețile” și tot ei trebuiau să șteargă din registre și să ia pecețile celor care decedaseră. Țineau evidența străinilor, ori a celor scutiți, trebuiau să trimită domniei informații despre „starea locuitorilor” și despre „aplicarea așezării birului”¹⁴⁵. *Zloțașii* nu trebuiau să aștepte încasarea întregii sume din ținut, ci „rânduri, rânduri”, adică pe măsură ce încasau o sumă trebuiau să o trimită la vistierie.

Din documentele emise de Constantin Mavrocordat în cea de-a doua sa domnie în Moldova, aflăm despre existența *zapciilor*, considerați un fel de inspectori fiscali¹⁴⁶, slujitori de încredere ai domnului, dar de temut pentru locuitori, trimiși la ținuturi pe lângă *zloțași*. Din documentul din 15 noiembrie 1741¹⁴⁷ aflăm că „se trimit zapcii la boierii *zloțași*” din zece ținuturi. Pentru a grăbi trimiterea banilor adunați și pentru a comunica numărul oamenilor impuși la bir. Se pare că *zapcii* nu se trimiteau permanent pe lângă *zloțași*, ci numai atunci când se dădeau instrucțiuni noi referitoare la cuantumul dărilor și grăbirea încasării lor¹⁴⁸.

Pentru a face față unor nevoi urgente, domnul a fost nevoit să trimită, pentru încasarea unor dări, chiar *copii de casă*. La 14 noiembrie 1741¹⁴⁹ aflăm despre „volnicia” dată unui „copil de casă” să ia „sfertul vămii de la vameșii din Comănești”, ținutul Bacău. Potrivit instrucțiunilor date de Constantin Mavrocordat, și ispravnicii ar fi trebuit să se implice activ în încasarea dărilor. Dar interesul lor în acest domeniu era scăzut, din mai multe motive: erau

---

¹⁴³ Pentru detalii, a se vedea N. Grigoraș, *Reformele cu caracter administrativ din Moldova ale lui Constantin Mavrocordat*, p. 132 și urm.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 145, nota 125.

¹⁴⁵ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1917, p. 59.

¹⁴⁶ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 146.

¹⁴⁷ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1965, p. 68.

¹⁴⁸ N. Grigoraș, *op. cit.*

¹⁴⁹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, doc. 226, p. 67.

aglomerati cu sarcini administrative și judecătorești, nu primeau nimic din răsuri și nici nu-și puteau crea venituri pe seama contribuabililor¹⁵⁰. Așa se explică de ce domnul trimetea la ținuturi, pe lângă zlotași și zapcii, și alți dregători, numiți în documente *oameni domnești*. Astfel, la 15 mai 1741, aflăm că se trimite „om domnesc” (*gospod*) pentru ca „să îplinească banii” de la *desetnicii* care au luat această dare pe stupii bisericilor catolice de la Suceava și *de la Bacău*¹⁵¹. De asemenea, „copii de casă” erau trimiși și pentru a-l informa pe domn despre ispravnicii care nu se implicau în activitatea fiscală, obligându-i chiar să plătească „ciubote” între 20 și 30 de lei¹⁵². Sarcini fiscale deosebite aveau și vorniceii satelor.

Cei care nu-și îndeplineau sarcinile după instrucțiunile date de domn erau amendați, trimiși „în butuci” la Iași, li se confiscau bunurile ori erau închiși „la Ocnă”, după cum am arătat mai sus.

Alături de acești dregători locali, în ținuturi mai activa și un număr de *gorștinari*, *desetnici*, *pogonari*, *vădrari*, *ciohodari*¹⁵³. Activitatea lor era urmărită îndeaproape de domn. La 15 octombrie 1741, domnul se adresează direct „gorștinarilor de la ținuturi”, cerându-le să încaseze această dare¹⁵⁴. Dregătorii de ținut trebuiau să supravegheze ca locuitorii să nu se strămute din satele lor, deoarece, potrivit „ponturilor”, nimeni nu avea voie să plece din locul unde „l-au apucat banii steagului”¹⁵⁵.

Încercările lui Constantin Mavrocordat de a ușura sarcinile fiscale ale contribuabililor, prin desființarea unor dări ori prin înlăturarea abuzurilor și corupției dregătorilor, nu vor fi aplicate de toți domnii care i-au urmat. În vreme ce unii, preocupați doar de estorcarea fiscală a locuitorilor, au adus haos și instabilitate în cadrul instituțiilor statului, alții au încercat să continue, măcar parțial, reformele lui Constantin Mavrocordat. În prima categorie se încadrează chiar fratele domnului reformator, Ioan Mavrocordat (1743-1747) care, lacom de bani, a reintrodus văcăritul și l-a ridicat „cu prisosință”. Cronicarii au arătat că acest domn, deși a sporit toate dările, tot

---

¹⁵⁰ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 149.

¹⁵¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 224, p. 95.

¹⁵² N. Grigoraș, *op. cit.*

¹⁵³ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1969, p. 69.

¹⁵⁴ *Ibidem*, rez. doc. 1824, p. 42.

¹⁵⁵ *Ibidem*, rez. doc. 2478, p. 168.

nu a putut să-și plătească datoriile, deoarece „căuta mai mult zefurile cu mese mari... și noaptea umbla prin târguri cu veselii și cu jocuri”¹⁵⁶. Subalternii săi, boieri-dregători, i-au urmat în cea mai mare parte exemplul și „faceau ce le era voia lor” și „de atunci au făcut bani toți boierii”¹⁵⁷. Unii boieri, nemulțumiți de privilegiile acordate de domn, au fugit în Polonia. Pentru a nu avea probleme, domnul le-a promis și acestora „lefi și scutelnici”¹⁵⁸. Și s-a ținut de cuvânt, deși nu se prea obișnuia din partea domnilor din acea vreme.

Succesorul lui Ioan Mavrocordat, Grigore al II-lea Matei Ghica, care a domnit doar 11 luni (mai 1747-aprilie 1748) având și el datorii mari și „mulți mâncători pe la porțile turcești”, a mărit numărul dărilor, iar pecețile le-a „împărțit pe stări, după puterea omului”¹⁵⁹. Astfel, se anula sistemul dării unice.

Nu doar urmașii lui Constantin Mavrocordat, ci chiar el însuși, atunci când a revenit pe tronul Moldovei (aprilie 1748-iulie 1749), a renunțat la unele din reformele sale, sporind valoarea birului, încât „tot norodul îl blestema”¹⁶⁰.

Constantin Racoviță (august 1749-iulie 1753), care i-a urmat la tron, motivând că are multe datorii și cheltuieli, a mărit dările. Astfel a încasat sferturile „îndoite” și, de asemenea, a impus „cunița de vară” (dare care fusese desființată). Apoi a arendat ocnele, vămile și mortasipiile¹⁶¹. Acest fapt a stârnit nemulțumiri în rândul locuitorilor Moldovei. Acestea s-au datorat și abuzurilor caimacamului Iordache Stavarachi, care a ținut locul domnului până la venirea sa în țară și care încasase vădrărit, desetină și gorștina

---

¹⁵⁶ Ioan Canta, *Letopisețul Țării Moldovei de la a doua până la a patra domnie a lui Constantin vodă Mavrocordat (1741-1768)*, în M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, ediția a II-a, tom III, București, 1874, p. 185.

¹⁵⁷ Pseudo-Enache Kogălniceanu, Ioan Canta, *Cronici moldovenești. Letopisețul Țării Moldovei de la domnia întâi și până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1733-1774). Letopisețul Țării Moldovii de la a doua și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1741-1769)*, ediție critică de A. Ilieș și I. Zmeu, București, 1987, p. 205-206.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 206.

¹⁵⁹ Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 212.

¹⁶⁰ Ioan Canta, *op. cit.*

¹⁶¹ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 159.

întreită¹⁶². Nemulțumiri au izbucnit și între boierii favoriți ai domnului și boierii „de țară”, care susțineau că cei dintâi vor „să-i desbrace”¹⁶³. Pentru a evita alte tulburări din partea acestora, domnul le va acorda unele privilegii.

Matei Ghica (1753-1756) și Constantin Racoviță (1756-1757) în noua sa domnie, au mers pe urmele înaintașilor, strângând și ei „mulțime de averi” ca urmare a numărului mare de dări, care „agiunsă să a să călca una pe alta”¹⁶⁴. Cel mai des se succedau pe tronul celor două Principate membrii familiilor Racoviță și Ghica. Durata relativ scurtă a domniilor era, poate, un motiv pentru ca populația să mai uite de abuzurile ori exploatarea fiscală practicate. Din păcate, aceste practici se reluau sub fiecare domnie. Astfel, în timpul lui Ioan Teodor Calimachi, care a venit pe tron după ce Moldova fusese crunt jefuită de tătari, în toamna anului 1758, nimeni nu vroia să fie mare vistier, fiindcă țara era „stricată”. Atunci a venit Stavarachi capuchehaia, care-l împrumutase pe domn cu bani pentru cumpărarea tronului și a luat „toate trebile în mâna lui”¹⁶⁵. Acesta a devenit vechil al vistieriei, a reorganizat isprăvnicile și, cu ajutorul zapciilor, a început să adune ce se mai putea de la contribuabili și chiar a impus la dări pe privilegiați¹⁶⁶. A fost alungat din țară printr-o răscoală de care n-au fost străini nici boierii.

O oarecare ordine și stabilitate a încercat să introducă Grigore al III-lea Ghica (1764-1769). Acesta a cerut ispravnicilor nou numiți să-i protejeze pe țărani, să-i apere de abuzuri și să nu-i năpăstuiască¹⁶⁷. A menținut darea pe sferturi, dar a poruncit să se ceară chitanțe pentru orice încasări, plăți sau cheltuieli. A încercat să țină o evidență riguroasă a veniturilor și cheltuielilor țării. Acest domn a cerut reprezentanților săi din ținutul Bacău să rezolve pricina unor locuitori din „Clija de Jos”¹⁶⁸.

Războiul ruso-austro-turc din 1769-1774 a adus mari pagube Principatelor, la care s-a adăugat și o epidemie de ciumă. Pământurile au fost pustiite, jefuite și arse în asemenea măsură, încât, prin articolul XVI al păcii

---

¹⁶² *Ibidem*, p. 160.

¹⁶³ Pseudo-Enache Kogălniceanu, Ioan Canta, *op. cit.*, p. 219-220.

¹⁶⁴ N. Grigoraș, *op. cit.*

¹⁶⁵ Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 234-236.

¹⁶⁶ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 161.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ *Uricariul*, XXI, p. 206.

de la Kuciuc-Kainardji, s-a hotărât ca Moldova și Țara Românească să fie scutite, timp de doi ani, de plata haraciului și alte cheltuieli de război. Războaiele purtate pe teritoriul Moldovei au îngreunat și mai mult situația contribuabililor. După semnarea păcii de la Iași (9 ianuarie 1792), în timpul lui Alexandru Moruzi, sultanul, informat de situația grea a țării și de emigrarea în masă a locuitorilor, a iertat țara de restul tributului. De asemenea, a hotărât ca orice dregător turc, chiar vizirul, dacă ar fi intrat în Moldova ar fi trebuit să-și plătească întreținerea și deplasarea din bani proprii¹⁶⁹. S-a hotărât ca locuitorii să nu fie „încărcați” de către agenții fiscului. În realitate, domniile au continuat să încaseze de la locuitori cât puteau de mult.

În circulara din 29 decembrie 1794¹⁷⁰ au fost stabilite îndatoririle ispravnicilor față de locuitorii din mediul rural, indiferent de categoria din care făceau parte. Cele „șapte ponturi” cuprinse în acest document se referă și la „privegherea” ca relațiile dintre proprietarii de moșii și țăranii dependenți să nu depășească limitele obligațiilor reciproce, stabilite prin legiurile în vigoare¹⁷¹. Deși prin aceste „ponturi gospod” se lărgeau atribuțiile ispravnicilor, aceștia nu erau investiți cu puteri care să-i constrângă pe recalitrânți, care proveneau în cele mai multe cazuri din rândurile categoriilor privilegiate¹⁷².

O a doua circulară, din 18 martie 1795, avea un caracter mai general; reproducea câteva din instrucțiunile date de Constantin Mavrocordat, dar avea și multe indicații noi din domeniul administrativ ori juridic¹⁷³. Ca și în vremea lui Constantin Mavrocordat, se cerea ispravnicilor să fie la dispoziția locuitorilor care-i solicitau, indicându-le „să se lipsească și de vremea obicinuită a mâncării și a somnului, ca nicidecum să nu steie săracii locuitori așteptând”¹⁷⁴. Se cerea, de asemenea, înlăturarea namesnicilor. Ispravnicii vor trebui să „rânduiască” zapcii cu „izvod iscălit” și care să fie „oameni cu

---

¹⁶⁹ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 163.

¹⁷⁰ *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, publicate de V. Mihordea, București, 1966, p. 602-604.

¹⁷¹ *Ibidem.*

¹⁷² A. Macovei, *op. cit.*, p. 371.

¹⁷³ *Ibidem.*

¹⁷⁴ *Uricariul*, IV, Iași, 1857, p. 56-58.

înțelegere” pentru strângerea birului sau pentru îndeplinirea poruncilor domnești. Toți dregătorii de la ținuturi trebuiau să-și îndeplinească corect sarcinile și să nu supere „cât de puțin pe locuitori cu niscaiva cereri spre a lor interes” căci „cu gre urgie se va pedepsi spre pilda și altora”. Pentru dregători se mențineau vechile pedepse amintite și în prima jumătate al secolului al XVIII-lea „cu ulița și cu ocna”. Ispravnicii și subalternii lor erau obligați să țină seama de „starea și puțința fieștecăruia sat”. Ca și până atunci, pentru orice „împlinire”, ispravnicii trebuiau să trimită „tăblița iscălită la vistierie”¹⁷⁵. De asemenea, s-a hotărât desființarea căpitanilor de mazili, fiindcă „nu sunt pentru altă treabă ce numai jăcuiesc pe mazili și ruptași”. Evidența ruptașilor urma să fie ținută de ispravnicul însuși¹⁷⁶.

Măsuri deosebite au fost luate și pentru a diminua „risipirea” satelor. Dregătorii ținuturilor, împreună cu vorniceii și alți „oameni de seamă” ai satelor, erau obligați să supravegheze permanent și să semnaleze, în cel mai scurt timp, orice încercare de părăsire a satului. Pentru identificarea fugarilor, au fost introduse „răvașele de drum”, obligatorii pentru cei care se deplasau în alte ținuturi. Acestea erau date fie de stăpânul moșiei, fie de vornicel¹⁷⁷. Aceeași circulară avea și prevederi care priveau înlăturarea abuzurilor dregătorilor obișnuiți să ia gloabe ori să pretindă clăci în mod ilegal. Fiecare ispravnic era obligat să țină trei condiții, în care să fie consemnate pricinile judecate, „rânduielele ce vor face în ținut” și corespondența cu domnul și vistieria¹⁷⁸.

Și Alexandru Moruzi, în a doua sa domnie (1802-1804), a încercat o reformă a sistemului fiscal al țării, pe care o va aplica la 1804. La început a cerut boierilor să-i întocmească un raport asupra organizării fiscale. La 16 noiembrie 1802 aceștia i-au înaintat o anafora, intitulată *Pentru așezarea birului țării*, care, după opinia lor, urma să fie fixat „după starea țării”. Ei au propus ca suma totală a dărilor ce ar fi urmat să fie încasată de la țărani, orășeni și ceilalți locuitori „impuși” să se ridice la 3500 pungi, în afară de „banii răsurilor”, din care urmau să se plătească lefurile. De asemenea, boierii au mai propus să nu se pretindă locuitorilor alte sume de bani ce se încasau

---

¹⁷⁵ *Ibidem.*

¹⁷⁶ *Ibidem.*

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 62-69.

¹⁷⁸ A. Macovei, *op. cit.*, p. 372.

sub diferite denumiri, ca „grajdu domnesc, pentru unul împărătesc, pentru a vistieriei cheltuieli”, precum și pentru alte „multe asemenea numiri izvodite din nou, în toată vremea, spre împilarea nărodului”¹⁷⁹.

Din cele prezentate mai sus nu trebuie să deducem faptul că abuzurile ori corupția nu mai existau. Dimpotrivă, plângerile și jalbele celor nedreptățiți continuau să fie adresate domnului care, în 1803 îi admonesta pe ispravnicii care nu se supuneau „datoriei dregătoriei” ce li s-a încredințat, adică nu împărțeau dreptatea cum trebuie locuitorilor din ținuturile pe care le conduceau și care veneau la Divan pentru o pricină oricât de mică. Este și cazul câtorva răzeși de pe moșiile „Capota, Clija de Jos și Clija de Sus” ținutul Bacău care se judecau în 1804 cu neamul Bârzăceștilor „și alții ai lor”¹⁸⁰.

Urmărind înlăturarea corupției și a traficului de influență, în ianuarie 1805, putera centrală a hotărât ca vameșii să fie numiți direct de Vistierie, iar leafa ispravnicilor să fie majorată „pentru ca nu cumva neîndestularea lefii să-i silească a se abate după vreme iarăși la acel urât câștig” pe seama „săracilor lăcuitori”¹⁸¹. În același an, la 10 iulie, Alexandru Moruzi se adresa direct *ispravnicilor ținutului Bacău, Iordache Rămădan biv vel spătar și Constantin Cantacuzino biv vel ban*, înștiințându-i că Neculai Roset biv vel logofăt a intrat în posesia moșiei Faraoni din ținutul pe care-l conduceau, moșie cumpărată de la „Clirosul din Bucovina”. Înaltul Divan pune astfel capăt unei îndelungi dispute, iar locuitorii din acest sat, sub supravegherea celor doi ispravnici, trebuiau să-și îndeplinească obligațiile față de noul stăpân¹⁸². Ca o evidențiere a corupției și a favoritismului este și modul pârtnitor în care, la 21 martie 1805, stolnicul Ion Vârnav a încercat o reglementare în disputa legată de moșiile „Capota, Clija de Jos și Clija de Sus”, amintită mai sus. În urma cercetării acestei cauze, vornicul de poartă Dumitrache Avram a trimis, la 10 iunie 1814, un raport către *ispravnicia de Bacău* arătând că „după cartea de blăstăm și cercetarea făcută” se dovedește că stolnicul Ion Vârnav „s-a înșelat” la „hotărâutul” moșiei Clija de Jos¹⁸³. Cauza va fi judecată ulterior de *ispravnicia ținutului Bacău, Iordache Ghica și Atanasie*, dar hotărârea luată nu

¹⁷⁹ *Uricariul*, I, p. 7-10.

¹⁸⁰ *Ibidem*, XXI, p. 207.

¹⁸¹ *Ibidem*, I, p. 203-206.

¹⁸² *Ibidem*, XXI, p. 230-231.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 207.

i-a mulțumit pe „ungurii” din Clija de Jos. Ca urmare, conducătorii ținutului au fixat data de 25 mai ca „zi de soroc”, când părțile implicate trebuiau „să vie la Divan să să judece”¹⁸⁴. La 15 martie 1806, spătarul Ștefan Roset a primit „poruncă” să cerceteze „pe teren”, cu toți răzeșii și să facă și hartă¹⁸⁵. În fine, hotărârea definitivă a fost luată la, 23 aprilie 1816, cu martori, când s-a fixat și hotarul acestor moșii¹⁸⁶.

În ceea ce privește târgurile Moldovei, acestea au fost lipsite în epoca fanariotă de autonomie și inițiativă. Pentru că o mare parte a banilor necesari nevoilor erau adunați din târguri, interesul domniei a fost să le supravegheze îndeaproape prin funcționarii săi. În plină epocă fanariotă se constată faptul că șoltuzii și pârgarii, ca aleși ai târgoveților, și-au diminuat mult activitatea. De exemplu, la 1 februarie 1741, *șoltuzul Bucur din Bacău* semna un zapis doar ca martor¹⁸⁷. Acestor dregători aleși li se vor suprapune *vornicii* ori *pârcălabii de târg*; erau numiți de puterea centrală, lucrau sub ordinele acesteia și îi reprezenta interesele. La 21 octombrie 1741, domnul se adresează *pârcălabilor de Bacău* cerându-le să cerceteze o pricină legată de „un pogon de păpușoi” stricat de vite în Valea Seacă¹⁸⁸.

În târguri erau un număr mare de slujbași care, ca în trecut, se ocupau în primul rând de strângerea impozitelor. Printre aceștia se numărau în continuare *vameșii* care, cu vechiul lor exces de zel, adunau vama. Alți funcționari erau *zloțașii*, care adunau așa numiții „bani ai peceților”. Cei care adunau taxele pe băuturile vândute în târguri erau numiți *cămănari* și ascultau de un „vel cămănarius”¹⁸⁹. Funcționarii care măsurau capacitatea vaselor cu băutură aduse în târguri de negustori se numeau *cotari*¹⁹⁰. Pentru a evita abuzurile, în 1785 și 1795, le-au fost fixate taxe *Zapcii*, care-i supravegheau pe zloțași, strângeau și ei banii „agiutorinții” de la străinii veniți

---

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 208.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 208-209.

¹⁸⁷ *Ibidem*, XV, 1889, p. 315.

¹⁸⁸ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, doc. 154, p. 48.

¹⁸⁹ N. Grigoraș, *Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor până la Regulamentul Organic*, Iași, 1942, p. 35.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 62.

cu poșta, de la negustorii străini, de la funcționarii poștei etc¹⁹¹. Alți funcționari fiscali mai erau *talerașii*, *gălbenașii*, *ortașii*, *globnicii*, *deșugubinarii*, *olăcarii*, *podvodarii* și *alți dăbilari*¹⁹², *cămărașul de lumini*¹⁹³ etc.

Fanarioții au creat o nouă instituție urbană, numită *epitropia de târg*, care a înlocuit vechea administrație reprezentată de șoltuz și pârgari. *Epitropii*, în număr de patru, erau aleșii târgoveților și aveau ca sarcină principală „purtarea de grijă a târgului întru toate”¹⁹⁴. Aceștia se aflau sub ascultarea directă a ispravnicilor și erau obligați să dea „știle” fiecărui locuitor nou, să măsoare și să împartă negustorilor loc în „uliți” și în „medeanuri”, pentru a nu se îngrămădi unii în alții¹⁹⁵. În grija unui epitrop se afla și așa zisa „cutie a milelor”, în care se adunau banii pentru cei nevoiași.

Locuitorii târgurilor pretindeau din ce în ce mai mult ca toate hotărârile care-i priveau să fie aprobate și de ei. În acest sens, menționăm jalba locuitorilor târgului Bacău adresată lui Ioniță Sandu Sturza, la 23 iulie 1823. Târgoveții se plâneau că prevederile cu privire la veniturile pentru cutia târgului din martie 1823 nu au fost stabilite cu „știrea și obșteasca învoire a târgoveților”¹⁹⁶. O sarcină importantă a epitropilor de târg a fost și aceea de a răscumpăra moșiile târgurilor dăruite de domni la diferiți boieri ori mănăstiri. Astfel, la 3 august 1742, locuitorii din Bacău cereau domnului să oprească pe unii târgoveți să vândă „la străini din locul târgului”¹⁹⁷. Domnul cere rezolvarea acestei pricini autorităților locale, *ispravnicului Radu Racoviță* și evident, *epitropilor târgului*. Epitropiile de târguri au fost menținute, cu unele modificări, și în epoca Regulamentului Organic.

O atenție deosebită s-a acordat, în perioada care a debutat cu reformele lui Constantin Mavrocordat, și dezvoltării învățământului, atât religios, cât și laic. Pregătirea teologică a preoților a început efectiv în 1742, prin

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² *Ibidem*, p. 61.

¹⁹³ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 87.

¹⁹⁴ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 74.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 74-75.

¹⁹⁶ *Uricariul*, XI, Iași, 1889, p. 47-49.

¹⁹⁷ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 814, p. 291.

așa-numitele „ponturi religioase” ale lui Constantin Mavrocordat¹⁹⁸. Un rol important în realizarea acestui obiectiv l-a avut mitropolitul Iacob Putneanul. Dar, în special târgoveții erau interesați și de dezvoltarea învățământului laic. Prin hrisovul din 23 iulie 1823, aflăm că „obștea târgoveților bin Bacău” cerea lui Ioniță Sandu Sturza ca tot prisosul veniturilor orașului să fie destinat întreținerii în școală, gratuit, a copiilor târgoveților, „pentru ca să se nlesnească n acest chip, și cei mai săraci ntru câștigarea de nvățatură”¹⁹⁹. Domnul a găsit corectă cererea boierilor care propuneau să crească suma plătită de mănăstiri pentru școli la 25.000 lei anual. De asemenea, a hotărât ca tuturor tinerilor care au avut rezultate bune, după cinci ani de studii să li se dea certificate și să fie numiți funcționari în cancelariile domnești²⁰⁰.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, activitatea dregătorilor locali devine tot mai intensă și tot mai dinamică, pregătind drumul spre modernizare al societății românești. Astfel, prin toate aceste reforme se întrezăreau zorii epocii moderne.

*CONSTANTIN MAVROCORDAT'S REFORMS, THE BEGINNING OF
MODERN ADMINISTRATION IN MOLDAVIA.*

CASE STUDY: THE COUNTY OF BACĂU*

(Abstract)

During the 5th decade of the 18th century, the Principality of Moldavia as well as the Principality of Wallachia were governed by Turkish-Phanariot elements. Except for the tribute payment and numerous gifts for the Turkish dignitaries, the Phanariots were preoccupied to get richer and richer. It caused an excessive taxation, the venality of functions, and generalized corruption. In this context, Constantin Mavrocordat was the first Phanariot ruler tempted to remediate this situation and make the State function more efficiently. He reorganized the tax system, but without any results, he reorganized the justice and the administration in order to directly

---

¹⁹⁸ *Uricariul. Hrisoave, firmane și alte acte ale Moldovei din suta a XIV-a până la a XIX-a*, partea a III-a, Iași, 1892, p. 8-15.

¹⁹⁹ *Ibidem*, VI, Iași, 1875, p. 478.

²⁰⁰ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 86-87.

*Rezumat tradus de Simona Postolache.

control the local high dignitaries. The heads of administration ruling the county of Bacău, together with their subordinates, received a lot of instructions as well as admonitions from the central administration concerning their activity.

According to historical sources, there was a rich activity at the level of the administrative quarters of Bacău, at the level of shires, towns and villages within the county. Nevertheless, corruption was barely diminished after introducing the wage system at the level of the high dignitaries. Despite all their limits, Constantin Mavrocordat's reforms mark, at the level of both the State of Moldavia and the county of Bacău, the beginning of modernization, transparence and efficiency in recruiting and the activity of the high dignitaries.